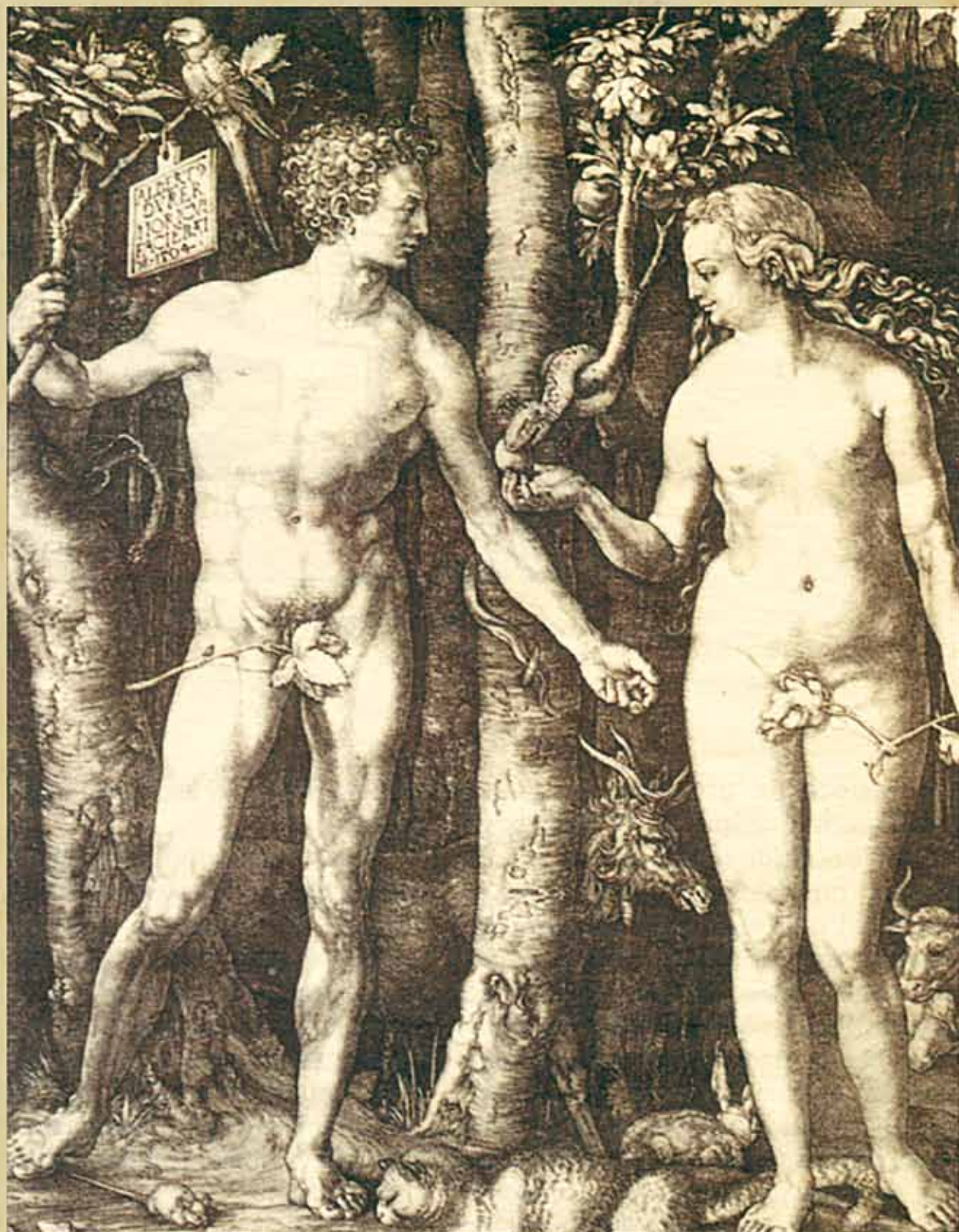


ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ 32 • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 219 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2009 • ΤΕΒΕΤ - ΣΕΒΑΤ 5769



Το Σημαδιακό έτος 1492

Του Καθηγητή ΜΑΡΙΟΥ ΜΠΕΓΖΟΥ

ΤΟ ΕΤΟΣ 1492 έμεινε γνωστό στην ιστορία ως η χρονιά που «ανακαλύφθηκε» η Αμερική από τον Χριστόφορο Κολόμβο. Βέβαια, ό,τι αποκλήθηκε «ανακάλυψη» μιας ηπείρου από τους ξένους χριστιανούς αποικιοκράτες θαλασσοπόρους βιώθηκε και επονομάσθηκε από τους αυτόχθονες γηγενείς κατοίκους της Βόρειας και της Νότιας Αμερικής «κατάκτηση» της γης τους, εξανδραποδισμός των κατοίκων τους και καταλήστευση του πλούτου της. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι αυτόχθονες της Αμερικής αρχικά και αργότερα οι ιθαγενείς της Αφρικής, της Ασίας και της Ωκεανίας γνώρισαν την Ευρώπη, τη Δύση και τον χριστιανισμό της (ρωμαιοκαθολικό και προτεσταντικό εξίσου) με τα περίφημα τρία M: *militaris* (στρατιωτικός), *mercator* (εμπορευόμενος), *missionaries* (ιεραπόστολος).

ΠΡΩΤΑ ΑΠΟΒΙΒΑΖΟΝΤΑΝ οι στρατιωτικοί με τα πυροβόλα όπλα τους και εξόντωναν τους ιθαγενείς που αμύνονταν με τον αγχέμαχο οπλισμό τους (τόξα, βέλη, ακόντια, ξίφη) ανεπιτυχώς. Έπειτα ακολουθούσαν οι εμπορευόμενοι που λήστευαν το έμψυχο και το άψυχο δυναμικό της αποικίας, δηλαδή καταδίκάζαν στη δουλεία τους ιθαγενείς πουλώντας τους σε τιμή ευκαιρίας και επιπλέον σφετερίζονταν αυθαίρετα τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας (μετάλλευμα, πολύτιμοι λίθοι, εδάδιμα κ.τ.λ.). Στο τέλος κατέφθαναν οι ιεραπόστολοι για να «εκχριστιανίσουν» τα θύματα της αποικιοκρατίας εξοντώνοντας τον εγχώριο παραδοσιακό πολιτισμό τόσο στο πεδίο της τέχνης όσο και στον χώρο της πίστης. Και έτσι οι έννοιες «εκχριστιανισμός», «εκπολιτισμός», «εκσυγχρονισμός», «εξευρωπαϊσμός» και «εκδυτικισμός» κατάντησαν συνώνυμες

και διαβόητες για τα τέσσερα πέμπτα των κατοίκων της οικουμένης υφελίου, δηλαδή για τις τέσσερις από τις πέντε ηπείρους του κόσμου μας.

Ο,ΤΙ ΑΚΟΥΓΕΤΑΙ θετικά στα δικά μας δυτικο-χριστιανικά αυτιά, αυτό ακριβώς ηχεί αρνητικά στη συντριπτική πλειοψηφία των έξι δισεκατομμυρίων συνανθρώπων της γης μας. Το άγος της ιστορίας της νεωτερικότητας με την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, φυλής από φυλή και έθνους από έθνος που συντελέστηκε με την αποικιοκρατία και τον ιμπεριαλισμό του Δυτικοευρωπαίου ανθρώπου εν ονόματι μάλιστα του χριστιανισμού και με την ενεργό συνδρομή ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντών ιεραποστόλων παραμένει ακόμα ως ένα άγος ζωντανό στη συνείδηση των περισσότερων συνανθρώπων μας εκτός Ευρώπης. Τεκμήρια μιας τέτοιας εφιαλτικής κοσμοϊστορικής πραγματικότητας είναι κείμενα όπως «Ο Παπαλάνγκι. Οι λόγοι του φύλαρχου Τουϊάβι από το νησί Τιαβέα του Νότιου Ειρηνικού» («Υψιλον», 1988), τόμοι σαν το «Ο Πολιτιστικός Ιμπεριαλισμός» (επιμ. Γιάγκου Ανδρεάδη, «Ηρόδοτος», 1987) και κινηματογραφικές ταινίες σαν την «Αποστολή» (The Mission, 1986), όπου δραματοποιείται η περίπτωση του Κολόμβου.

ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΑΛΛΩΣΤΕ να λησμονούμε ότι το ίδιο εκείνο σημαδιακό έτος, το 1492, στη ρωμαιοκαθολική Ισπανία, μαζί με την εξόρμηση στον Νέο Κόσμο, σημειώνεται η εξόντωση των εβραίων κατοίκων αυτής της αυστηρά χριστιανικής χώρας της Ιβηρικής Χερσονήσου. Μετά τις εκκαθαρίσεις εις

Συνέχεια στη σελ. 22

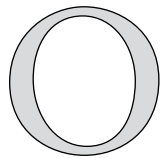
ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: «Αδάμ και Εύα», πίνακας του Άλμπρεχτ Ντύρερ (1504).

Βαθειά Προϊστορία

Του ΑΓΓΕΛΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ

Μια θεωρία που μας άφορα άμεσα ως έθνος, και που προορίζεται ίσως να συζητηθεί πολύ, κάνει την εμφάνισή της τώρα στο Δυτικό κόσμο. Διαφημίζεται με τον εντυπωσιακό τίτλο: «Από που προέρχονται οι Έλληνες». Στην πραγματικότητα, όπως γίνεται πάντα με τις επιστημονικές θεωρίες, οι ιδέες που προβάλλει είναι λιγότερο κατηγορηματικές, χωρίς για τούτο να είναι και λιγότερο ενδιαφέρουσες. Συμφέρει λοιπόν να ιδούμε το γενικό διάγραμμά τους.

Ο επιστήμων που προβαίνει στη σχετική ανακοίνωση, είναι Ισραηλίτης. Υπογράφει με το ψευδώνυμο Αδόλφος Χόρον, το πραγματικό του όμως όνομα είναι Α. Γκούρεβιτς. Έχει σπουδάσει μαθηματικά, κοινωνιολογία, γεωγραφία, αρχαίες ανατολικές γλώσσες και συγκριτική θρησκείολογία στο Παρίσι, διέτελεσε καθηγητής στο Ασιατικό Ινστιτούτο της Νέας Υόρκης, όπου δίδαξε Ιστορία και γλωσσολογία σημιτική.

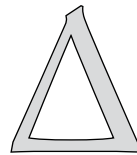


Οι ξέρουμε τη στενή επικοινωνία των αρχαίων Ελλήνων με τους Φοίνικες, από τη βαθύτερη ακόμα προϊστορία.

Ανάγεται στη λεγόμενη «εποχή του χαλκού». Οι Φοίνικες, φυλή σημιτική, εγκατεστημένη στα νοτιοδυτικά παράλια της Μικράς Ασίας, δεν είναι άλλοι από τους Χαναναίους της Γραφής, τους απογόνους του Χάμ. Φοίνικες λοιπόν και Εβραίοι, παρατηρεί ο κ. Χόρον, είναι το ίδιο πράγμα. Την επαφή μαζί τους των αρχαίων Ελλήνων, εμπορική και πολιτισμική, την πιστοποιούν, έξω από διάφορες άλλες μαρτυρίες, τα ίδια τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου. Αν τα παραβάλλει κανένας με το αρχαίο σημιτικό αλφάβητο, θα ιδεί πως και η σημειογραφία και η προφορά τους έχουν χτυπητές αναλογίες. Μαρτυρίες άλλωστε αυθεντικές από τον αρχαίο κόσμο (Ηρόδοτος, Τάκιτος), βεβαιώνουν ότι τα γράμματα του αλφαβήτου τα έφερε μαζί του στην Ελλάδα, από την πατρίδα του την Φοινίκη, ο αρχαίος Κάδμος.

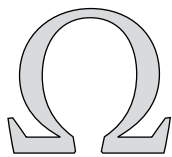
Ως εδώ τίποτα το νέο. Από την επαφή Ελλήνων και Φοινίκων, εκείνο που συγκρατούμε είναι κυρίως το πολιτισμικό αποτέλεσμα, γιατί αυτό είναι και το διαρκέστερο. Με την εκστρατεία και τον πόλεμο

της Τροίας, η εποχή του χαλκού τελειώνει. Την ακολουθεί, γύρω στα 2000 π.Χ., μια εισβολή των «λαών της θάλασσας». Ποιοι είναι αυτοί οι λαοί της θάλασσας; Φιλισταίοι, Τυρρηνοί, δηλαδή πιθανότατα οι Πελασγοί και οι μετέπειτα Ετρούσκοι. Νεώτερες έρευνες πάνε να τους ταυτίσουν. Αλλά, παρατηρεί ο κ. Χόρον, από τις αρχές του αιώνα μας είχε εκδηλωθεί μια τάση να υποστηρίζεται ότι τόσο οι κυρίως Έλληνες όσο και οι πρόγονοί τους Αχαιοί του Ομήρου, είχαν αναπτυχθεί ανεξάρτητα από τους δυτικούς Σημίτες. Η επαφή τους πιστευόταν πως είναι αρκετά μεγαλύτερη.



ιαφορετική γνώμη είχαν οι αρχαίοι μεσογειακοί λαοί. Η Γένεση μας πληροφορεί πως ο Σήμ, γενάρχης των Σημιτών, είναι και ο πρεσβύτερος αδελφός του Ιάφεθ. Ιάφεθ όμως και Ιαπετός των αρχαίων Ελλήνων δεν είναι το ίδιο πρόσωπο; Αν αυτό αληθεύει και αν θυμηθούμε πως ο Ιαπετός, πατέρας του Προμηθέως και του Άτλαντος, είναι και ο πλάστης του ανθρώπινου γένους, αν, παράλληλα, σκεφθούμε ότι, κατά την Γραφή, ο Ιάφεθ είναι πατέρας των Ιωύαν (Ιαύαν), από τους οποίους παίρνουν τ' όνομά τους οι

Ίωνες, οι Έλληνες δηλαδή της Ιωνίας, τότε όλα αρχίζουν να φωτίζονται για μας μ' ένα διαφορετικό φως.



Σε εδώ βρισκόμαστε στην περιοχή της μυθολογίας. Δεν είναι αξιοπεριφρόνητη, γιατί ξέρουμε πως διαφυλάσσει, μεταφευρμένες στο συμβολικό επίπεδο, αναμνήσεις και παραδόσεις απώτατες του ανθρώπινου γένους. Ένας ελληνιστής όμως της μεσοπολεμικής εποχής, διάσημος για τις εργασίες του γύρω στον Όμηρο, ο Βικτόρ Μπεράρ, είχε κιάλας, με μέθοδο καθαρά επιστημονική, αν και με ανεπαρκή στοιεία, εξιχνιάσει τις σχέσεις των Ελλήνων με τους Σημίτες. Στην εποχή του δεν είχαν ακόμα έρθει σε φως οι σπουδαίες ανακαλύψεις της Ανατολής και του Αιγαίου. Ο Μπεράρ δεν γνώρισε τ' αποκρυπτογραφημένα σήμερα κείμενα της Ουγκαρίτ, που μας αποκαλύπτουν την επική λογοτεχνία των Χαναναίων στην εποχή του χαλκού. Μ' αυτά τα κείμενα ανεβαίνουμε σε πηγές πανάρχαιες, κοινές για τον Όμηρο και για τη Βίβλο.

Η επικοινωνία των αρχαίων μεσογειακών λαών φαίνεται πως ήταν και παλαιότερη και στενότερη από όσο το υποθέτουμε. Ο μετέπειτα ευρωπαϊκός πολιτισμός έχει αφετηρία εντελώς σύνθετη. Φυλετικές καθαρότητες, λέει ο κ. Χόρον, «άριοι» και «σημίτες», πέφτουν.

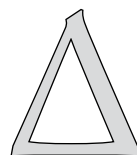
Η Ουγκαρίτ*, χτισμένη στα τέλη της τρίτης χιλιετηρίδας π.Χ., καταστράφηκε κατά την εισβολή των «λαών της θάλασσας» γύρω στο 1200. Οι κάτοικοί της σκόρπισαν και τ' όνομά της σβήστηκε από τη

* **Ουγκαρίτ (Ougarit ή Ugarit)**, αρχαία πόλη στις ακτές της Συρίας, στο ύψωμα της Ρας Σαμρά, 6 χιλ. Β. της Λατάκιας. Υπήρξε σημαντικό πολιτιστικό κι εμπορικό κέντρο κατά τη 2^η π.Χ. χιλιετία, ενώ τον 14^ο και τον 13^ο αιώνα π.Χ. ήταν φόρου υποτελής στους Χετταίους. Καταστράφηκε στις αρχές του 12^{ου} π.Χ. από τους Λαούς της Θάλασσας. Ανασκαφές έφεραν στο φως εκτός των οικοδομικών στοιχείων αρχαία πινακίδων από τα οποία μαρτυρείται η αλφαβητική ουγκαριτική γραφή.

Τα ευρήματα μαρτυρούν την ύπαρξη ιδιαίτερου πολιτισμού και στις σχέσεις της πόλης με τον αιγαιακό κόσμο (με τη Μινωική Κρήτη, την Κύπρο και ιδιαίτερα τον μυκηναϊκό κόσμο).

μνήμη των ανθρώπων. Τα ευρήματα όμως που έχουν γίνει τώρα στην παλαιά τοποθεσία της, πλουσιότατα, μας δείχνουν τι ήταν ο πολιτισμός των Φοινίκων στη μέση και τη νεώτερη εποχή του χαλκού (21ος - 16ος και 16ος-13ος αιώνας). Δεν υπήρχαν τότε ακόμα τα βασίλεια του Ισραήλ και του Ιούδα, μήτε η Ιωνία, που θα γεννήσει τον Όμηρο.

Βρισκόμαστε καταμεσής σ' έναν κόσμο που έχει στενότατη επαφή με τη μυκηναϊκή Ελλάδα και τη Μινωική Κρήτη. Από την αυγή κιάλας της εποχής του χαλκού, στη γη Χανανά γράφονται κείμενα επικά, που θ' αποκαλυφθούν μόλις τώρα. Τα ονόματα των ηρώων τους, οι πολιτείες, οι φυλές που αναφέρονται σ' αυτά, είναι τα ίδια που θα συναντήσουμε αργότερα στη Βίβλο.



ιαβάζοντας αυτά τα κείμενα, λέει ο κ. Χόρον έχεις την εντύπωση πως ακούς έναν Όμηρο σε γλώσσα εβραϊκή ή κάποια Δεβώρα σε ιωνική γλώσσα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο στίχος τους. Δακτυλικός εξάμετρος, με σύστημα τονικό, είναι ο στίχος που θα γίνει ο κλασικός για την ελληνική επική ποίηση, την επίσημη ποίηση των Εβραίων, ύστερα των Ρωμαίων, και τέλος θα περισωθεί στον «αλεξανδρινό» δωδεκασύλλαβο των Γάλλων.

Η αποκρυπτογράφιση της γραμμικής γραφής Β από τους Βέντρις και Τσαντουίκ αποκαθιστά τους αρχαίους θρύλους (Θησεύς, Κνωσός, Μινώταυρος). Οι Αχαιοί ήξεραν να γράφουν πριν ακόμα από τον Τρωικό πόλεμο. Στις επιγραφές σώζονται μαρτυρίες για κύρια ονόματα με φανερά ανατολική προέλευση, για την ακρίβεια δυτικοσημιτική. Δύο παραδείγματα: Ο «χρυσός» και ο «χιτών», λέξεις που συναντιόνται στη μυκηναϊκή γλώσσα γραμμένες σε συλλαβική γραφή ως «κου-ρου-σό» και «κι-τό», είναι ολοφάνερα τα «χαρούτς» και «κίτονετ» της δυτικοσημιτικής. Τα βρίσκουμε έτσι σε κείμενα της Ουγκαρίτ. Ο Θησεύς, καθώς φαίνεται, είχε φέρει από τον Λαβύρινθο στην Ελλάδα ένα σύστημα γραφής. Είναι η ελληνική παραλλαγή του χρησιμοποιούμενου συστήματος στην Κρήτη, ανάμεσα στα 1800 και 1400, της εποχής δηλαδή που φτάνουν εκεί και κυριαρχούν οι ανατολικοί λαοί. Οι αρχαίοι Έλληνες θα τους μυθοποιήσουν ως Ευρώπη και Κάδμο, Δαναό αδερφό του Αιγύπτου, κ.λπ.

Στα 1962 ο Γκόρντον, διαβάζοντας τη γραμμική Α, άμεσα πρόγονο της γραμμικής Β, αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται, απλούστατα, για εβραϊκά της εποχής του χαλκού. Βεβαιώνεται έτσι η φοινικική παρουσία στο Αιγαίο κατά τους ελληνικούς ηρωικούς χρόνους. Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι Φοίνικες είχαν διαδώσει τη λατρεία και ιδρύσει ναούς της δικής τους Αφροδίτης της ουρανίας, τόσο στην Κύπρο όσο και στα Κύθηρα. Η θεά-μητέρα των Χαναναίων, η Ασεράτ, αποκαλείται «Κυρά της θάλασσας» στα επικά ποιήματα της Ουγκαρίτ. Οι συσχετισμοί γίνονται εδώ πραγματικά ελκυστικοί. Ο Ρ. Β. Χάτσινσον εξ άλλου, σύντροφος του σερ Άρθουρ Έβανς στις ανασκαφές της Κνωσού, παρατηρεί τώρα πως οι μινωικές νωπογραφίες είναι αποτελέσματα αποικισμού ανατολικού. Αλλά και οι επιγραφές σε γραμμική Α δείχνουν πως οι μινωικοί οικοδόμοι μιλούσαν φοινικικά. Επαληθεύονται έτσι οι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι, ότι η δυναστεία του Μίνωος κατάγεται από την Ευρώπη, τη γεννημένη στην Τύρο και μεταφερμένη στην Κρήτη από τον Δία, μεταμορφωμένο σε ταύρο, τον Δία που την ερωτεύτηκε. Αυτά γίνονται τέσσερες αιώνες πριν από τον Τρωικό πόλεμο.

Τα έπη της Ουγκαρίτ ψάλλουν κι αυτά ένα θεό-ταύρο, που θα κλέψει την Ευρώπη από τ' ακρογιάλι της Τύρου. Στα 1965, ένας ειδικός της σημιτικής αρχαιολογίας, ο Μικ. Αστούρ, εκθέτει νέα και συμπληρωματικά στοιχεία για τις ελληνοσημιτικές σχέσεις κατά την εποχή του χαλκού. Σύμφωνα μ' αυτά, ανάμεσα στις αρχές και στα μέσα της δεύτερης χιλιετηρίδας π.Χ., το Αιγαίο δέχτηκε άφθονους αποίκους ανατολίτες, που είχαν γλώσσα δυτικοσημιτική. Ο Δαναός των Ελλήνων έρχεται από τη θάλασσα, ενώ τ' αδέρφια του και τα ξαδέρφια του δεν είναι παρά οι επώνυμοι της Λιβύης, της Αιγύπτου και της Φοινίκης. Οι χρονολόγοι των ελληνιστικών χρόνων τοποθετούσαν την άφιξη του Δαναού σε μια εποχή κατά τρεις αιώνες προγενέστερη από τον Τρωικό πόλεμο, άρα στον 16ον αιώνα. Δεν θα είναι η πρώτη εισβολή Σημιτών στην Αργολίδα. Είχανε κλέψει πριν την Ιω, κόρη του Ινάχου, και την είχανε πάρει στην Αίγυπτο. Πρόκειται φυσικά για προσωποποιήσεις, όχι για συγκεκριμένους ήρωες. Οπωσδήποτε, η Ιω γεννάει τον Έπα-

φο, που βασιλεύει στην Αίγυπτο και γίνεται πρόγονος του Δαναού.

Οι Αχαιοί, διάδοχοι των Φοινίκων στην Κρήτη και στο Άργος, αφού πρώτα κληρονομήσουν μια ονοματολογία φοινικική, θ' αυτοαποκληθούν ύστερα Δαναοί. Ο Αστούρ υποστηρίζει ότι το Δαν-αβ-οί της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, με το δίγαμμα στη μέση αντιστοιχεί στους Δανίτες, τους «ανθρώπους του Δαν» της εβραϊκής. Ο Δαναός άλλωστε, μ' όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, θυμίζει τον ήρωα Νταν' ελ, το «θεό-δικαστή». Του Νταν'ελ η κόρη, με την υδρία στον ώμο και που ρίχνει τη δρόσο τ' ουρανού στους αγρούς, είναι το μακρυνό πρόπλασμα των Δαναϊδών.

Μια τελευταία παρατήρηση, ετυμολογική. Το όνομα Κάδμος έχει ρίζα το κάντμ ή κεντέμ της αρχαίας εβραϊκής, που σημαίνει «αυτό που βρίσκεται αντικρύ», δηλαδή την Ανατολή. Στη Βίβλο, λόγου χάρη, η Νεκρά Θάλασσα είναι η «λίμνη Καντμονί». Η Ευρώπη πάλι, από το ερόμπ ή αρόμπ της δυτικοσημιτικής, σημαίνει δύση του ήλιου. Ώστε Κάδμος κι Ευρώπη; Ανατολή και Δύση. Ο αρχαίος κόσμος, όπως βλέπουμε, οργανωνόταν γύρω από τον μοιραίο άξονα που θα ταλαιπωρήσει κι' εμάς τους σημερινούς....

Ελκυστικοί είναι βέβαια οι μύθοι, οι ετυμολογίες, οι υποθέσεις της επιστήμης. Αλλά και πρέπει με πολλή περίσκεψη να προχωρεί κανείς σ' αυτό το ανεξερεύνητο τοπίο. Ο κ. Χόρον, τελειώνοντας τη μελέτη του, παρατηρεί πολύ σωστά: «Οι Έλληνες, άρα η Ευρώπη, οφείλουν πολλά στους «Φοίνικες», αυτό είναι βέβαιο· δεν τους οφείλουν όμως τα πάντα». Κοντά στη γνώση! Γιατί, κατά σύμπτωση, ό,τι θ' αποτελέσει τον ελληνικό πολιτισμό, το «ελληνικό θαύμα», θ' αρχίσει από εκεί και πέρα ακριβώς. Δηλαδή, από τη στιγμή όπου οι προηγούμενες καταβολές αναχωνεύονται και όπου στην ηπειρωτική Ελλάδα σχηματίζεται ένα έθνος με προσωπικότητα απαρμόμοιαστη. Τέτοιος, δίχως προηγούμενο κι' επόμενο, θ' αναδειχτεί και ο πνευματικός του πολιτισμός.

[Το παραπάνω δοκίμιο του Άγγελου Τερζάκη δημοσιεύτηκε στο «Βήμα», 28.6.1967 και περιέχεται στον τόμο «Ο άνθρωπος σε αδιέξοδο», Οι Εκδόσεις των Φίλων, 1981].

Στοιχεία για το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων

Του ΤΑΚΗ ΚΑΜΠΥΛΗ

«Στη διάρκεια της Κατοχής ήμουν επίσημος διερμηνέας των SS και συγκεκριμένα στο “Τμήμα Εβραϊκών Υποθέσεων” της Ασφάλειας Αθηνών. Με αυτή την ιδιότητά μου πήγα στη Ρόδο μαζί με τον Τόνι Μπούργκερ, υπολοχαγό των SS (...) με τον Φριτς Λίνεμαν, δόκιμο των SS και τον Χανς Σέλε από το Ντάντσιγκ. Εκεί στη Ρόδο είχαν συλληφθεί όλοι οι Εβραίοι των Δωδεκανήσων από 16 έως 60 ετών. Με ένα καράβι μεταφέρθηκαν πρώτα στο Χαϊδάρι κι από εκεί, υποθέτω, στα γερμανικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως (...). Οι Γερμανοί που προανέφερα πήραν μαζί τους από τη **Ρόδο** εννέα βαλίτσες γεμάτες με αλυσιδίτσες, διαμάντια, ράβδους χρυσού και άλλα χρυσαφικά που παρέδωσαν στην Αθήνα στον Μάχερ, διοικητή των SS. Την ίδια νύχτα συναντηθήκαμε στην οδό Λυκαβηττού 2 με τον Ισπανό υπήκοο Πέπο Φραντσές: Εγώ, ο Λίνεμαν, ο Γκρίνμπαχ και ο Σέλε. Εκεί συζητήσαμε πώς θα μπορούσαμε να πουλήσουμε τα κοσμήματα (...) Το ίδιο βράδυ, μετά το φαγητό, συμφωνήσαμε μεταξύ μας για την πώληση των χρυσαφικών και είπαμε στον Πέπο Φραντσές να πάει στα γραφεία των SS και να αγοράσει από τον Μάχερ ένα μέρος των αντικειμένων αυτών. Την επομένη μέρα ο Πέπο Φραντσές έστειλε τον παλαιοπώλη και σαράφη Σώση Παπάζογλου στο γραφείο του Μάχερ για να δει εκείνα τα αντικείμενα. Εκεί συνάντησε τον κοσμηματοπώλη Αντώνιο Βουράκη που είχε το μαγαζί του στην οδό Βουκουρεστίου. Ο Νόιμπαχερ τον είχε συστήσει ως έμπιστό του. Προηγουμένως ο Νόιμπαχερ είχε προμηθεύσει στον Βουράκη ράβδους χρυσού από τις οποίες αυτός του έφτιαξε 3.000 γαλλικές λίρες (Ναπολεόντειες). Ο Νόιμπαχερ ανταπέδιδε τις υπηρεσίες του Βουράκη υποστηρίζοντάς τον στις δουλειές του εις βάρος διαφόρων Ελλήνων και Εβραίων. Αυτοί οι δύο, δηλαδή ο Παπάζογλου και ο Βουράκης, συναντήθηκαν παρουσία μου στο γραφείο του Μάχερ και συμφώνησαν να αγοράσουν ο καθένας τα μισά. Η δική τους εκτίμηση των χρυσαφικών ήταν πολύ χαμηλή (...).»

Πίσω από τον θάνατο

Χρειάστηκε η επιμονή ενός Γερμανού καθηγητή του Δημοσίου Δικαίου για να έρθει πρόσφατα στο φως η παραπάνω κατάθεση του Κωνσταντίνου Ρεκανάτη⁽¹⁾, δωσίλογου, συνεργάτη των Γερμανών. Ο Ρεκανάτη ήταν γιος Ελληνοεβραίου και Γερμανίδας. Πρωτοστάτησε στον εκτοπισμό των Εβραίων το 1943 και 1944. Η κατάθεσή του είχε δοθεί το 1946 στις ελληνικές αρχές και διαβιβάστηκε το 1965 στη γερμανική πρεσβεία της Αθήνας κι από εκεί στην Εισαγγελία Βρέμης. Ο Ρεκανάτης είχε καταδικαστεί σε θάνατο αλλά σύντομα του δόθηκε χάρη (όπως στους περισσότερους δωσίλογους) και αποφυλακίστηκε το 1963. Μετώκησε στη Γερμανία, όπου άνοιξε βαλκανικό εστιατόριο! (σ.σ.: Η κατάθεσή του πιθανόν να ελέγχεται, αν και ο Gustavus την παραθέτει ολόκληρη στο βιβλίο του).

Χάρη στον Γερμανό εισαγγελέα Βρέμης Ράιχενμπαχ, που αναζήτησε το 1964 τους υπεύθυνους για τον εκτοπισμό των Ελληνοεβραίων, ο καθηγητής Christoph V. Schminck-Gustavus προσέθεσε πριν από λίγες μέρες νέα στοιχεία για τους ατιμώρητους υπεύθυνους της γενοκτονίας των Εβραίων της Ελλάδας. Ο Gustavus ανακάλυψε έναν τεράστιο όγκο αρχείων και καταθέσεων στην Εισαγγελία της Βρέμης σχετικά με τους υπεύθυνους της σφαγής των Ελληνοεβραίων, τα οποία είχαν χαρακτηριστεί εσωτερικά έγγραφα και μόλις πρόσφατα επιτράπηκε η πρόσβαση στους ιστορικούς.

Σύμφωνα με τη Ρένα Μόλχο (καθηγήτρια στο ΑΠΘ) η έρευνα του Gustavus είναι από τις μοναδικές στη διεθνή βιβλιογραφία.

Ο Γερμανός καθηγητής ξεκίνησε την έρευνά του από τα **Γιάννενα** αναζητώντας τους υπεύθυνους εκείνης της σκοτεινής νύχτας της 25ης Μαρτίου 1944. Οι 1.725 κάτοικοι των Ιωαννίνων, το σύνολο της εβραϊκής κοινότητας, μεταφέρθηκαν στις 10 το πρωί με φορτηγά της Βέρμαχτ στη Λάρισα κι από εκεί σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Χάθηκαν όλοι!

Στις περισσότερες μαρτυρίες που συγκέντρωσε ο

Gustavus επανέρχεται ένα φάντασμα που στοιχείωσε τη Μνήμη και επέβαλε τη Λήθη: Ήταν οι λεηλασίες που έγιναν στα εβραϊκά σπίτια στα Γιάννενα αμέσως μετά τη συγκέντρωση των ιδιοκτητών τους από τους Γερμανούς και τους Έλληνες χωροφύλακες. Ό,τι είχε γίνει και στη **Θεσσαλονίκη**, όπου οικοδομικά τετράγωνα κατεδαφίστηκαν από εισβολείς που αναζητούσαν τον χρυσό των Εβραίων οι οποίοι ήδη ταξίδευαν προς τον θάνατο. Όπως εξηγεί η Ρένα Μόλχο, «όντως οι περισσότεροι Εβραίοι πέταγαν στην αποχέτευση τα πολύτιμα αντικείμενά τους για να μην τα βρουν οι Γερμανοί».

Αντίθετα με τον μύθο που θέλει όλους τους Εβραίους «πλούσιους» (άλλωστε η Federation είχε στηριχθεί από το εβραϊκό προλεταριάτο της Θεσσαλονίκης), η γερμανική μεθοδικότητα στις επίσημες λίστες κατέγραψε κατασχέσεις της τάξης των 2, 3, 10 χρυσών λιρών από τους δήθεν άμπλουτους Εβραίους.

Ο πλούτος ήταν σε όλες τις περιπτώσεις το άλλοθι για τους διωγμούς που υπέστησαν διαχρονικά οι Εβραίοι της Ευρώπης. Όπως και πολλοί άλλοι μύθοι.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα «Εβραϊκά» της **Κέρκυρας** και της **Ζακύνθου** το 1891. Τότε οι Εβραίοι είχαν κατηγορηθεί ότι σκότωσαν μία Ελληνοπούλα για να χρησιμοποιήσουν το αίμα της στην παρασκευή των άζυμων για το Πάσχα (ένας από τους πιο διαδεδομένους μύθους στη Δύση)! Πολλοί Εβραίοι λιντσαρίστηκαν τότε, αλλά εκ των υστέρων αποδείχθηκε πως το θύμα ήταν μια μικρή Εβραϊσπούλα, η Ρουμπίνα Σάρδα!

Τρία χρόνια μετά, ένας σπουδαίος δημοσιογράφος, ο Χρήστος Χρηστοβασίλης (εργαζόταν στην «Ακρόπολη», αλλά το οδοιπορικό του ουδέποτε δημοσιεύτηκε), επισκέπτεται τη Θεσσαλονίκη. Και θα γράψει για τη φτώχεια των Εβραίων λιμενεργατών και την αθλιότητα των σπιτιών των εβραϊκών συνοικιών. Η Βασιλική Γιακουμάκη (διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας), σε έρευνα για τους Εβραίους στα **Χανιά**, αναφέρει πως από μαρτυρίες προκύπτει πως οι περισσότεροι Εβραίοι ήταν «ντενεκετζήδες».

Ο Gustavus, στην έρευνά του στα Γιάννενα, πρόσφατα, θα «κολαστεί» από μία συνάντηση με ένα γέρο Εβραίο υφασματοπώλη: Αρνήθηκε να μιλήσει για τον θάνατο συγγενών του στο Αουσβιτς επειδή αυτός που τον ρώτησε ήταν Γερμανός.

Το σοκ συνοδεύει τον Gustavus σε όλη του την έρευνα. Μέχρι που «συναντάει» τον Βάλτερ Μπλούμε, υπεύθυνο της Γερμανικής Ασφάλειας στην Αθήνα.

Ο Μπλούμε είχε καταδικαστεί σε θάνατο στο πλαίσιο της δίκης της Νυρεμβέργης, αλλά για τις σφαγές στο Ανατολικό Μέτωπο. Η ποινή του μετετράπη σε ισόβια και τελικά του απενεμήθη χάρη. Το 1960 ζούσε στη Βρέμη ως νομικός σύμβουλος σε εταιρεία, ενώ ο δεύτερος υπεύθυνος για τους εκτοπισμούς Εβραίων, ο Λίνεμαν, εργαζόταν το 1960 στην υπηρεσία Αποκατάστασης Θυμάτων Πολέμου! Η ιστορία των Μπλούμε - Λίνεμαν είναι χαρακτηριστική του τρόπου που έγινε δήθεν η «αποναζικοποίηση» στη Γερμανία: Από γερμανικά δικαστήρια και όχι από συμμαχικές υπηρεσίες, με αποτέλεσμα να «ξεπλυθούν» δεκάδες εγκληματίες πολέμου. Άλλωστε και η έρευνα του Ράιχενμπαχ, την οποία δημοσίευσε ο Gustavus, τελικά ετέθη στο αρχείο μετά την αντικατάσταση του εισαγγελέα από άλλον λιγότερο «επιμελή» δικαστικό, παρότι ο Ράιχενμπαχ, παραθέτοντας τις μαρτυρίες που είχε συγκεντρώσει, θεώρησε υπεύθυνο της «Τελικής Λύσης» στην Αθήνα (και στα Γιάννενα) τον Μπλούμε.

Ο Μπλούμε –όπως κι ο Μέρτεν, ο υπεύθυνος του διωγμού στη Θεσσαλονίκη– ζούσε πλούσια και απαλλαγμένος από κάθε ευθύνη, αφού οι συνήγοροί του υποστήριξαν πως είχε ήδη καταδικαστεί στη Νυρεμβέργη και άρα δεν συνέτρεχε λόγος νέας δίωξης (αποσιωπώντας ωστόσο πως η καταδίκη του δεν ήταν για τη δράση του στην Αθήνα). Και ενώ για τον Μέρτεν σύγχρονοι ιστορικοί εικάζουν πως έχοντας στη διάθεσή του τα φορτηγά της Βέρμαχτ δεν είχε λόγο να φορτώσει όσα συγκέντρωσε από το πλιάτσικο σε πλοίο, για τον Μπλούμε δεν υπάρχουν ενδείξεις για το πως διαχειρίστηκε το χρυσάφι που συγκέντρωσε στην Αθήνα. Και η μαρτυρία του Ρεκανάτη δεν χρησιμοποιήθηκε ούτε από τις ελληνικές αρχές για νέα έρευνα. (Άλλωστε η χώρα μας απάλλαξε τον Μέρτεν!)

Ο επίλογος έχει γραφεί (απλώς δεν έχει σχολιασθεί): Από τους 47.000 Εβραίους της Θεσσαλονίκης, μόλις 600 επέστρεψαν. Από τα σπίτια τους, που διεκδικήθηκαν, τα 300 είχαν καταστραφεί και ανήκαν σε άλλους, και από τα υπόλοιπα 300, μόλις 30 τελικά αποδόθηκαν. Αυτοί έχασαν, αλλά προφανώς κάποιοι κέρδισαν. Κι αυτό θα πονάει όσο παραμένει ως δήθεν ανομολόγητο μυστικό.

[Το παραπάνω κείμενο, με τίτλο «Ο “πλούσιος Εβραίος” και ο Μπλούμε» δημοσιεύτηκε στην «Καθημερινή», 7.12.2008.]

Ένα άγνωστο περιστατικό στην ιστορία των Εβραίων της Λάρισας

Ανακοίνωση του ΕΣΔΡΑ Δ. ΜΩΥΣΗ

Στα αρχεία της Alliance Israélite Universelle στο Παρίσι ο καθηγητής και συγγραφέας κ. Θεόδωρος Παλιούγκας ανεκάλυψε επιστολή στη γαλλική γλώσσα, που απηύθυνε, στις 27 Δεκεμβρίου 1865, ο Ελία Φρατζί, από το Βόλο, με την ιδιότητα του προέδρου του Περιφερειακού Συμβουλίου της Alliance στη Θεσσαλία, προς τον Πρόεδρο της Alliance.

Με την επιστολή του αυτή ο επιστολογράφος ζητεί την άμεση παρέμβαση της Κεντρικής Διοίκησης της Alliance προς την Υψηλή Πύλη της Κωνσταντινούπολης προκειμένου να προστατευθούν εννέα πτωχές εβραϊκές οικογένειες από τις εναντίον τους αυθαιρεσίες του Διοικητή Πασά της Λάρισας.

Από τα αρχεία της Alliance Israélite Universelle (Διεθνούς Ισραηλιτικής Ένωσης) στο Παρίσι Βόλος, 27.12.1865/1

Διοικητικό Συμβούλιο της Alliance Βόλου, περίοδος 1864-66- πρόεδρος Φρατζί Ελία, Ρ. Ελλάς II Β 27-33

Προς τον κ. Πρόεδρο της Alliance Israélite Universelle Παρίσι

Κύριε Πρόεδρε,

Σπεύδω να σας αναφέρω τα ακολούθα γεγονότα για τα οποία, επικαλούμαι, την σε ύψιστο βαθμό, καλοπροαίρετη προσοχή του Κεντρικού Συμβουλίου της Ισραηλιτικής Ένωσης. Στη Λάρισα, (Γιενι-τζερ), πρωτεύουσα της Θεσσαλίας, πολλές Ισραηλιτικές οικογένειες συγκατοικούσαν σε μια αυλή η οποία περιέκλειε εννέα κατοικίες ανήκουσες στους Ισραηλίτες αυτούς. Παρ' όλον ότι αυτές ανεγέρθησαν σε οικόπεδο Βακούφφ, οι ως άνω κατοικίες αποτελούσαν ιδιοκτησία των Ισραηλιτών, οι οποίοι για τη χρήση του οικοπέδου πλήρωναν ετήσιο φόρο στην διοίκηση του Βακούφφ (κτήματα

του Μουσουλμανικού κλήρου, διαχειριζόμενα από την Κυβέρνηση). Αποδείξεις που εκδόθηκαν από τον Διευθυντή του Βακούφφ πιστοποιούν την ιδιοκτησία αυτών που τις κατοικούσαν και τις κατείχαν από αμνημονεύτους χρόνους. Άλλωστε κάνεις δεν είχε αμφισβητήσει τα δικαιώματά τους αυτά μέχρι σήμερα.

Προσφάτως ο Χασάν Πασάς, διοικητής της Θεσσαλίας, προγραμμάτισε σχέδιο ανέγερσης ενός μεγάλου καταστήματος για λογαριασμό του Βακούφφ στη θέση της ως άνω αυλής. Για τον σκοπό αυτό κάλεσε τους ιδιοκτήτες και κάτοικους των σπιτιών για να τους διατάξει να αναζητήσουν άλλα οικήματα και να εγκαταλείψουν το ταχύτερο δυνατό την αυλή. Εκπληκτοι μπρος σε μια τέτοια απαίτηση, εξέθεσαν στον Πασά την αδυναμία τους να βρουν τόσο γρήγορα νέα κατοικία, αλλά και την δυστυχία που θα έχουν να αντιμετωπίσουν το μέτρο αυτό ισχυριζόμενοι, «πώς μπορούμε να εγκαταλείψουμε αμέσως τα νομίμως κατέχοντα και των οποίων οι πρόγονοί μας ήσαν επίσης ιδιοκτήτες;».

Ο Πασάς δεν έλαβε καθόλου υπόψιν τα τόσο ευλόγα παράπονά τους. Οργισμένος από την άρνησή τους, τους έδωσε από το Σαράι του. “Φύγετε Εβραίοι, τους είπε διώχνοντάς τους, “θα αναγκασθήτε να εγκαταλείψετε τα σπίτια σας,».

Μεγάλη υπήρξε η απελπισία ανάμεσα στην Ισραηλιτική Κοινότητα, η οποία απελάμβανε μια μακροχρόνια κι απόλυτη ηρεμία και που διατηρούσε τις καλλίτερες σχέσεις με τους άλλους κάτοικους της πόλης. Είκοσι πέντε οικογένειες, όλες περισσότερο ή λιγότερο πτωχές, βρίσκονταν σε αναμονή εκδίωξης από τα σπίτια τους με τα οποία ήσαν συναισθηματικά συνδεδεμένοι, με αίσθημα ιερό, τα οποία αποτελούσαν την μοναδική περιουσία τους.

Λίγο καιρό αργότερα, στην αρχή του ίδιου μήνα, ο Πασάς τους κάλεσε πάλι για να τους απευθύνει αυστηρές κατηγορίες γιατί δεν εγκατέλειψαν ακόμη τις κατοικίες τους. Αυτοί επανέλαβαν την ίδια απάντηση, όπως την πρώτη φορά. Ένας άλλος πλούσιος έμπορος

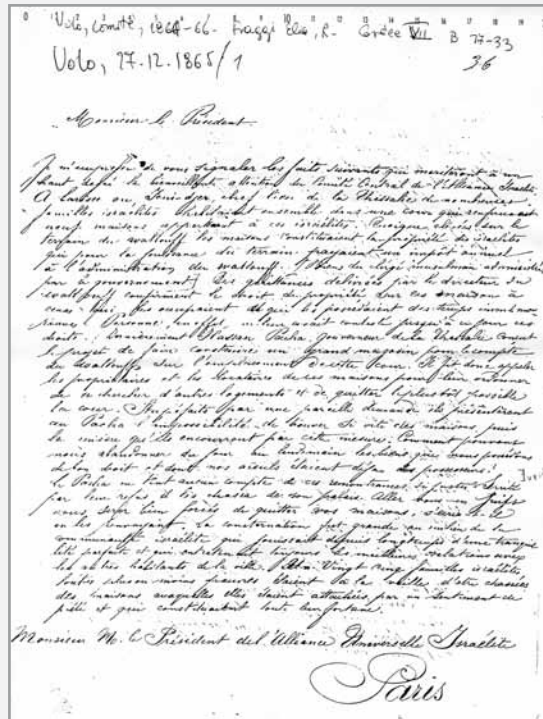
Ισραηλίτης της Λάρισας, μέλος του Διοικητικού Νομικού Συμβουλίου για την επίλυση εμπορικών διαφορών, που παρευρίσκετο στη σκηνή αυτή, παρατήρησε στον Πασά ότι αυτό το μέτρο δεν θα πλήξει παρά δυστυχείς, οι οποίοι έχουν μεγάλη δυσκολία να κερδίζουν την ζωή τους και ότι θα εκτεθούν στην πιο μεγάλη δυστυχία.

Ο Πασάς υποσχέθηκε τότε 3.000 πιάστρα για όλες τις κατοικίες, ποσό το οποίο αντιστοιχούσε περίπου στην αξία ενός μόλις σπιτιού, και μάλιστα δεν ήθελε να πληρώσει το ποσό αυτό παρά μόνο μετά την είσπραξη του ενοικίου που θα του

απέφερε η κατασκευή του καταστήματος. Οι Ισραηλίτες επέμεναν φυσικά στην άρνησή τους. Τότε ο Πασάς κραύγασε «δεν θα μου παραδώσετε οικειοθελώς τα σπίτια σας, σας υπόσχομαι να σας κάνω να φύγετε με τρόπο που κι εσείς οι ίδιοι δεν θα καταλάβετε πώς φύγατε».

Δυστυχώς, ο Πασάς δεν άργησε να εκτελέσει το φοβερό του σχέδιο. Την επομένη της σκηνής αυτής, ήταν μια Παρασκευή, φάνηκε το πρωί ένας πυκνός καπνός να υψώνεται από γειτονική με την Ισραηλιτική αυλή αποθήκη. Αυτή ονομαζόμενη Χουσεϊν Πασά Χάνι, είναι ιδιοκτησία ενός πλουσίου μουσουλμάνου του Χατζή Ασσιν Πασά. Προς την αυτή πλευρά με το Χάνι που βλέπει στην Ισραηλιτική αυλή, υπάρχουν δυο πολύ μικρά δωματιάκια, σε τελειώς κακή κατάσταση παραμένοντα μέχρι τώρα ακατοίκητα. Από εκεί αναδύταν ο καπνός, και η πυρκαγιά που ξέσπασε δεν χρησίμευσε στον Πασά παρά ως πρόφαση εκτέλεσης του μοχθηρού σκοπού του. Ευθύς μόλις ξέσπασε η φωτιά, ο Πασάς έφτανε συνοδευόμενος από οπλοφόρους και από εργάτες οικοδόμους.

Ο Πασάς εκφραζόταν μεγαλοφώνως ότι η φωτιά προκλήθηκε από τους Ισραηλίτες, κατηγορία στερούμενη βασιμότητας. Ένα τμήμα των εργατών εστάλη προς κατάσβεση της φωτιάς, διέταξε δε στους άλλους οικοδόμους να εκδιώξουν τους Ισραηλίτες και να κατεδαφίσουν τα σπίτια τους. Πολύ γρήγορα τα εννέα σπίτια εξαφανίστηκαν. Ενδύματα, έπιπλα, γενικά όλα, εκλάπησαν από τους δυστυχείς, Ο Πασάς έκλεισε την πόρτα της



αυλής κι έβαλε τα κλειδιά στην τσέπη του. Οι γυναίκες και τα παιδιά άρχισαν να φωνάζουν και να κλαίει ικετεύοντας τον Πασά να τους επιτρέψει τουλάχιστον να πάρουν τα υλικά για να μπορέσουν να κτίσουν άλλες κατοικίες σε άλλο μέρος. Ο Πασάς τους περιγελούσε βλέποντάς τους να κλαίει και τους έβριζε λέγοντάς τους «καταραμένη ράτσα» - «απαράδεκτο λαό» - «απεχθές έθνος» και αλλά επίθετα μη κολακευτικά δια τον Ισραηλιτικό Λαό.

Κύριε Πρόεδρε. Μια άμεση και αποτελεσματική βοήθεια κρίνεται απαραίτητη. Έρχομαι, επ' ονόματι των δυστυχισμένων

αυτών αδελφών να επικαλεσθώ την επέμβασή σας στην Τουρκική Κυβέρνηση υπέρ των Ισραηλιτών της Λάρισας, θυμάτων αρπάγης αγαθών από τον σκληρό Πασά. Είμαστε βέβαιοι εδώ ότι με ένα σθεναρό σας διάβημα η Κεντρική Κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης δεν θα αρνηθεί να παράσχει αποζημιώσεις στους ιδιοκτήτες και κατοίκους των οικημάτων αυτών.

Κύριε, η μόνη διέξοδος αυτών των πτωχών είναι η ελπίδα ότι το έντιμο Κεντρικό Συμβούλιό σας, θα θελήσει να κάνει τις άμεσες ενέργειες προς την Υψηλή Οθωμανική Πύλη για την επίτευξη ικανοποίησης των αδικούμενων, από την αυθαιρετη αυτή πράξη του Πασά, ο οποίος εξέθεσε είκοσι πέντε οικογένειες, 70 ψυχών, στην πλέον φοβερή δυστυχία

Δεχθείτε εκ των προτέρων τα πλέον θερμά μου ευχαριστήρια, και επίσης, την διαβεβαίωση των πλέον ειλικρινών αισθημάτων μου.

Πρόεδρος του Περιφερειακού Συμβουλίου της Alliance, Θεσσαλίας
Ελία Ρ. Φρατζί

(Θεώρηση αντίγραφου) Βόλος, 27 Δεκεμβρίου 1869
Ο Γραμματέας: Φρατζί Υιός

Υ.Γ. Το σχολείο μας λειτουργεί καλά. Ο κ. Βάσκοφ θα έχει την τιμή να σας απευθύνει μια λεπτομερή έκθεση με το προσεχές πλοίο.

Γιωσέφ Ελιγιά

(1901-1931)

Προσαρμογή από μελέτημα της
ΕΛΕΝΗΣ ΚΟΥΡΜΑΝΤΖΗ

Ποικίλη σειρά δημοσιευμάτων (αυτοτελή βιβλία, άρθρα και μελετήματα) έχουν αφιερωθεί στον Ισραηλίτη Ηπειρώτη ποιητή Γιωσέφ Ελιγιά. Αναφέρονται τα βιβλία των Γ. Ζωγραφάκη «Γιωσέφ Ελιγιά» (Θεσσαλονίκη, 1978), Γ.Α. Σακελλίωνα «Ο Ελληνοεβραίος ποιητής Γιωζέφ Ελιγιά - Αναζήτηση ποιότητας» (Θεσσαλονίκη, 1981), Ελ. Κουρμαντζή «Γιωσέφ Ελιγιά - Σαμπετάι Καμπίλη - Ιδεολογικά προβλήματα στην προπολεμική Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων» (Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 1993), Ελ. Κουρμαντζή «Γιωσέφ Ελιγιά - Αλλιανιστής και Πρωτοπόρος» (Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, 2001) κ.ά. Σημειώνονται επίσης μελετήματα του Β. Κραφίτη, Π. Νούτσου κ.λπ.

Στο περιοδικό «Χρονικά» έχουν δημοσιευτεί μελετήματα και ποιήματα διαφόρων συγγραφέων για τον Ελιγιά στα τεύχη 17/Μάρτιος 1979, 34/Δεκέμβριος 1980 (αφιέρωμα), 99/Φεβρουάριος 1988, 126/Μάιος 1993, 177/Ιανουάριος 2002, 203/Μάιος 2006.

Επίσης ειδικά άρθρα για την ποίηση του Ελιγιά έχουν δημοσιευθεί σε Ανθολογίες ποίησης και σε Εγκυκλοπαίδειες.

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί, για λόγους συντομίας, προσαρμογή μελετήματος της κας Ελένης Κουρμαντζή, που δημοσιεύτηκε στο «Ίρις» (περιοδικό του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, τ. 13, Μάιος - Αύγουστος 2001), με τίτλο «Γιωσέφ Ελιγιά - Πρωτοπόρος διανοούμενος των Ιωαννίνων της δεκαετίας του '20».

Το κείμενο έχει προσαρμοστεί από τον Δ. ΡΗΓΙΝΟ.

Ο Ιωσήφ Ηλία Καπούλιας ή Γιωσέφ Ελιγιά γεννήθηκε το 1901 στα Γιάννενα και φοίτησε στη γνωστή Σχολή της Alliance Israélite, όπου αργότερα και δίδαξε. Για πρώτη φορά ο Ελιγιά έρχεται στη δημοσιότητα το 1918, όταν ιδρύεται ο Σύλλογος Αμελέ Σιών, όπου σε εκδήλωσή του, όπως μας πληροφορεί η εφημερίδα «Ισραήλ» των Τρικάλων, «ο τελειόφοιτος της 'Αλλιάνς' κ. Ιωσήφ Ηλία, ...δί' ωραίων και ευφραδών στίχων του ελληνιστί εξύμνησε τα τελούμενα υπό του Σιωνισμού». Ήταν τότε ο Ελιγιά ένας ένθερμος σιωνιστής που πίστευε ότι η εβραϊκή φτωχολογιά θα σωζόταν μόνο με την ίδρυση ισραηλιτικού κράτους στην Παλαιστίνη.

Μετά τον θάνατο του πατέρα του, το 1921, τον συναντούμε αφοσιωμένο στην κοινωνική δράση και μάλιστα κατά τρόπο ριζοσπαστικό: Είναι η στιγμή που ανοίγεται προς τους διανοούμενους των Ιωαννίνων και προς άλλους κοινωνικούς κύκλους, ενώ ανάλογη είναι και η πνευματική του πορεία. Έτσι ενώ από το 1918 δημοσιεύει ποιήματα που εξυμνούν τη Σιών, το 1920 γράφει ποιήματα ρομαντικού περιεχομένου, ώσπου το 1924 η ποίησή του παίρνει έναν καθαρά ριζοσπαστικό χαρακτήρα. Ο Ελιγιά εγκαταλείποντας σιγά-σιγά την καθαρή ιδέα του Σιωνισμού, προσανατολίζεται στη διεύρυνση της εβραϊκής παράδοσης και αρχίζει τη μετάφραση ποιημάτων στην ελληνική. Είναι πλέον, κατά την ορολογία

της εποχής, ένας αλλιανιστής, δηλαδή ένας “αφομοιωτικός” σύμφωνα με τις αρχές της Alliance Israélite Universelle του Παρισιού, οργανισμού με πρωτοβουλία του οποίου ιδρύθηκαν οι διάφορες ανά τον κόσμο τοπικές, σύγχρονες εβραϊκές Σχολές.

Οι Σχολές αυτές εκτόπισαν στις αρχές του αιώνα τις παραδοσιακές Σχολές θρησκευτικής μόρφωσης και στοιχειώδους εκμάθησης της εβραϊκής, και ως τέτοια υπήρξε και το παράρτημα στην πόλη των Ιωαννίνων που αρχίζει να λειτουργεί το 1904.

Οι μαθητές της Alliance αποκτούσαν έναν υψηλό βαθμό μόρφωσης και μια τέτοια περίπτωση είναι και ο Γιώσεφ Ελιγιά, ο οποίος από πολύ νέος εμφανίζεται εγκρατής της εβραϊκής, της γαλλικής και της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Έτσι, όταν είναι πλέον διδάσκαλος της Alliance, η ομιλία του με τίτλο, «Περί μεταβιβλικής ποιήσεως», στη Ζωσιμαία Σχολή τον Δεκέμβριο του 1924, μας υποδεικνύει το παραδοσιακά υψηλό επίπεδο των διδασκάλων και μαθητών της Σχολής.

Παράλληλα με την πνευματική του δράση εμφανίζεται και μια άλλη πλευρά του Ελιγιά, αυτή της κοινωνικής ριζοσπαστικότητας, η οποία τον ωθεί στη συνεργασία με την τοπική αριστερή μαχητική εφημερίδα «Νέος Αγών». Πνευματική ωριμότητα και ριζοσπαστικότητα συνδέονται μεταξύ τους και η μεν πρώτη εντάσσεται στο περιβάλλον των Ιωαννίνων, η δε δεύτερη, στις γενικότερες ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις της δεκαετίας του 1920, καλλιεργώντας άλλωστε ο ίδιος στενότερες σχέσεις με τους προοδευτικούς κύκλους της πόλης και ειδικότερα με τον εκεί νεοσύστατο σοσιαλιστικό πυρήνα.

Τα ποιήματα του Ελιγιά αυτής της εποχής εκφράζουν έναν έντονα παραγμένο ψυχικό κόσμο ενώ παράλληλα τον κατατάσσουν στην πρωτοπορία της γενιάς το '20 ή και αλλιώς στο ρεύμα του λεγόμενου “καρυωτακισμού”. Ο Ελιγιά δεν παραμένει απλά ένας πρωτοπόρος ποιητής, αλλά γράφει ποίηση η οποία αναφέρεται σε κοινωνικά θέματα και σε τόνους μάλιστα αρκετά υψηλούς. Παραθέτουμε δύο στροφές από το ποίημα *Μιλιταρισμός ή Μπότα*, κείμενο με αρκετά αντιμιλιταριστικό περιεχόμενο:

*Η μαύρη Πολιτεία βουβή και σαν συλλογισμένη,
Την ευτυχία που διάβηκε λες μάτια να γυρεύει.
Κάποια μορφή, σα φάντασμα, μεσ' στο χακί διαβαίνει,
Κάποι' αστραπή φειδογλυστρά μεσ' στις καρδιάς
τα ερέβη.*



*Γιώσεφ Ελιγιά
(Αρχείο Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος)*

*Και στις πλατείες τις βουβές και στα βουβά καντούνια,
Ντραν ντραν, κρατούνε τα σπιρούνια...*

.....
*Σφίγγει η καρδιά το δάκρυ της κι αναγυρνά από τρόμο,
Πηχτό σκοτάδι στην ψυχή, κ' η μπότα φοβερίζει.
Κάποιος αργάτης βλαστημεί με κυρτωμένον ώμο.
Κ' ενός σκυλιού η βραχνή φωνή σαν κάπου να γαυγίζει...
Και στις πλατείες τις βουβές και στα βουβά καντούνια,
Ντραν ντραν, κρατούνε τα σπιρούνια...*

Το 1924 ο Ελιγιά παρουσιάζεται ως ώριμος διανοούμενος και αυτό διαφαίνεται από τη προαναφερθείσα διάλεξη του «Περί μεταβιβλικής ποιήσεως», την οποία δίδει στη Ζωσιμαία Σχολή μπροστά σε ένα εκλεκτό και κατάμεστο ακροατήριο.

Τα σχόλια του Τύπου για την παραπάνω διάλεξη είναι ευμενέστατα: Ο Γ. Χατζή-Πελλερέν, διευθυντής της εφημερίδας «Ηπειρος», στις 10 Δεκεμβρίου 1924, γράφει χαρακτηριστικά:

Με σπανίαν εμβρίθειαν και σαφήνειαν, ο ομιλητής ανέλυσε την ψυχήν του περιουσιού λαού και τας ήκι-

στα μεταφυσικά τάσεις αυτής κατά τους χρόνους της ακμής του, έπειτα δε παρηκολούθησε και εξήγησε την γέννηση της ιδέας του Μεσιανισμού και τον φόρτον των μεταφυσικών προλήψεων, αίτινες ανεπτύχθησαν, υπό την αναπόφευκτον, επίδραση του περιβάλλοντος. Μεθ' ό προέβη εις ιδεολογικήν και αισθητικήν ανάλυσιν του έργου τεσσάρων εβραίων ποιητών, των κορυφών της μεταβιβλικής ποιήσεως... Η αρτία μόρφωσις του κ. Ιωσήφ, η ευρεία άποψις με την οποίαν εξήτασε το έργον των υπό κρίσιν ποιητών εν σχέσει προς τα φιλοσοφικά και φιλολογικά ρεύματα της εποχής των και η κριτική του δύναμις προσέδωκαν εις την διάλεξιν σημασίαν μαθήματος το οποίον θα ετίμα την φιλολογικήν αίθουσαν και άλλου μεγαλύτερου διανοητικού κέντρου... αναμφισβητήτως ο κ. Ιωσήφ αποτελεί μοναδικήν ίσως ειδικότητα.

Εγκρατής της Εβραϊκής φιλολογίας είναι συγχρόνως ο ίδιος ποιητής με ισχυράν έμπνευσιν και αισθητικήν μόρφωσιν ουχί την τυχούσαν, επί πλέον δε γνώστης όσον ολίγοι της Νεοελληνικής Φιλολογίας και των μυστικών του ρυθμού και της αρμονίας της γλώσσης. Ας ελπίσωμεν ότι ο κοινωνικός αγών, εις τον οποίον μετά φανατισμού αφιερώθη, δεν θα τον απόσπαση από την ιεράν μυσταγωγίαν της Τέχνης...

Από το ποίημα *Μιλταρισμός ή Μπότα* έως και τη συνεργασία του με τη μαχητική εφημερίδα «Νέος Αγών», όπου ο Ελιγιά δημοσιεύει διάφορα επαναστατικά του κείμενα, βλέπουμε έναν ποιητή άμεσα συνδεδεμένο με τα κοινωνικά προβλήματα.

Στη δεκαετία του '20 οργανώνονται στα Γιάννενα πλήθος Σωματείων, Συνδέσμων και Συλλόγων. Αυτό σημαίνει ότι η γιαννιώτικη κοινωνία περνά το στάδιο μιας έντονης ζύμωσης. Ιδρύεται το *Πανεπειρωτικό Εργατικό Κέντρο Ιωαννίνων*, το οποίο αποτελείται, το 1922, από οκτώ σωματεία.

Στον «Νέο Αγώνα» που κυκλοφορεί το 1924 -με πρόδρομο την επαγγελματική εφημερίδα των τσαγαράδων «Άνθρωπος του 1922»- μετέχει ενεργά ο Γιωσέφ Ελιγιά, ο οποίος σε κάθε φύλλο της δημοσιεύει ένα του ποίημα.

Ο Π. Αποστολίδης στο βιβλίο του «Όσα Θυμά-

μαι...» αναφέρει σχετικά:

Ήταν... μαχητικότεροι και κατάφεραν να εκδώσουν τότε και την εβδομαδιαία εφημερίδα "Νέος Αγών", εφημερίδα των Έφεδρων Πολεμιστών, που γινόταν ανάρπαστη. Στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας επάνω αριστερά ήταν πάντα ένα ποίημα του Γιωσέφ.

Τα κείμενα του Ελιγιά, που δημοσιεύονται στον «Νέο Αγώνα» του 1924, είναι πρωτοποριακά και αυτό ακριβώς εκφράζουν τα ποιήματα *Εργάτης*, *Μπότα*, *Φαρισαίοι*, όπου εδώ ο ποιητής συμπονά την εργατική τάξη και επαναστατεί στην αδιαφορία και στην εκμετάλλευση των «ισχυρών».

Εργάτης

*Γλυκοχαράζει η αυγή, τη γλυκοχαιρετίζεις
Και ξεκινάς πικρέ αδερφέ για τον τραχύν αγώνα
Με ροζιασμένα μπράτσα ωϊμέ και πληγιασμένο γόνα,
Μεσ' στις δουλειάς την κόλαση της ζωής τάνθια μαδίζεις.*

*Η νειότη πλάϊ στο γκρεμό σέρνεται της αβύσσου
Και ξεκινούν τα γηρατειά στον κάμπο απ' τα ασφοδέλια,
Κι' ενώ κροτούνε του άρχοντα στην Πολιτεία τα γελοία,
Σκλάβε πονώ τον πόνο σου, βυζαίνω απ' την οργή σου...*

Η κυκλοφορία του «Νέου Αγώνα» ενοχλεί τις Αρχές και επανειλημμένα ο Γιωσέφ θα κληθεί από στρατιωτικούς του Φρουραρχείου, λόγω της ανάμειξης του στα πολιτικά δρώμενα.

Τελικά, ο Γιωσέφ Ελιγιά συλλαμβάνεται και μέσα στη φυλακή γράφει το ποίημα:

Πίσω απ' τα κάγκελα ή De Profundis

*Βαρεία βαρεία στη σάρκα μου κρατούν τα σίδερά σου
Σκλαβιά πικρή, σκλαβιά αιματοβυζάστρα
Και λαχταράω για λύτρωμα, για τον πλατύν αγέρα
Μα ωϊμέ, τριπλά της φυλακής τα κάστρα*

*Μαύρε Σατράπη, άγριε φονιά δε με νικάς, ωστόσο,
Και ταπεινά η ψυχή μου δε λυγίζει
Δε ζητιανεύω λευτεριά δε ζητιανεύω χάρι
Στην πόρτα, ω Κάιν, το κρίμα σου σταλάζει!*

Από εδώ και στο εξής ο Ελιγιά δεν έχει θέση στα Γιάννενα. Η αυτοεξορία του στο Αργυρόκαστρο, τον

Μάιο - Ιούνιο 1924 και τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου, δεν του φέρει κανένα αποτέλεσμα στο βιοποριστικό του πρόβλημα. Έτσι, με την επιστροφή του στα Γιάννενα αποφασίζει...ένα πρωί, αποκατωμένος πια απ' το κυνηγητό των αρχών και την κατακραυγή των ιδικών του..., δηλώνει στη μητέρα του πως έπρεπε να πηγαίνει στην πρωτεύουσα...

Ο Γιωσέφ, σημειώνει ο Δ. Χατζής («Το τέλος της μικρής μας πόλης») διώχτηκε... απ' το σχολείο της Αλλιάνς Φρανσαίζ. Οι πόρτες του κλείστηκαν όλες, στην αρχή οι οβρείκες, ύστερα κι όλες οι άλλες. Ζώστηκε ολούθες από τη φτώχεια, κυνηγήθηκε με κείνον τον τρόπο που ξέρουν στην επαρχία να κυνηγούνε...

Στην Αθήνα (1925), ο Ελιγιά αναπτύσσει μια αξιολογή πνευματική δράση. Συνεργάζεται με τη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια του Πυρσού, στην οποία γράφει διακόσια τρία λήμματα για θέματα της εβραϊκής παράδοσης, ενώ στο Φιλολογικό Παράρτημα της ίδιας δημοσιεύει ποιήματα και κάνει μεταφράσεις κλασικών εβραϊκών κειμένων. Δημιουργεί στενές επαφές με τους κύκλους των διανοούμενων, όπως για παράδειγμα με τον Μ. Αυγέρη, Φ. Κόντογλου, Κ. Βάρναλη, Στ. Δάφνη, Μιλτ. Μαλακάση και άλλους.

Το 1927 γυρίζει για λίγο στα Γιάννενα ενώ το 1930-1931 στέλνει ποιήματα για δημοσίευση στο γιαννιώτικο περιοδικό «Ελλοπία» (των Π. Φάντη και Τ. Σιωμόπουλου). Το 1931 συνεργάζεται με το αριστερό περιοδικό «Πρωτοπόροι» (διευθυντής Π. Πικρός, σύνταξη Γαλάτεια Καζαντζάκη), ενώ την ίδια χρονιά αποδέχεται τον διορισμό του ως καθηγητής γαλλικών στο Κιλκίς, προσδοκώντας σε μια μετάθεσή του στη Θεσσαλονίκη. Ο Νικόλαος Βέης, Καθηγητής του εκεί πανεπιστημίου, υπόσχεται στον Ελιγιά τη θέση στην έδρα της Εβραϊολογίας.

Στο Κιλκίς ο Ελιγιά συνεχίζει να γράφει ποίηση και να μεταφράζει ψαλμούς εβραίων ραψωδών. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ποιήματα *Κιλκίς* και *Πουρείμ* (= εβραϊκό καρναβάλι). Το μεν πρώτο ποίημα το αφιερώνει *Στη μακάρια σκιά του Ποιητή της «Πρέβεζας»*, Κώστα Καρυωτάκη, το δε δεύτερο στη μητέρα του, *Σαν να είναι Κάτι σα γράμμα*. Και στα δύο αυτά ποιήματα εκφράζει την απόγνωσή του για το



Ο Γιωσέφ Ελιγιά στο Αργυρόκαστρο το 1924 ανάμεσα σε φίλους του γιαννιώτες: Χαΐμ (αριστερά) και Μάρκο (δεξιά) Μπατίνο. (Αρχείο Ε. Κουρμαντζή).

ότι βρίσκεται σε μια μικρή πολίχνη, έχοντας μοναδικό πνευματικό του εγχειρίδιο *Του Φωκίτη το βιβλίο* (βλ. *ποίημα Κιλκίς*), μια και, *Η φτώχεια, η φτώχεια μάννα μου δεν ξέρει από συμπόνοια* (βλ. *ποίημα Πουρείμ*).

Πουρείμ

*Πουρείμ απόψε! Ω της φαιδρής γιορτής τρανό
ξεφάντωμα*

*Φως στην ψυχή, κι ένα χαμόγελο σ' όλων τα χείλη
Κι εγώ μανούλα μου ορφανή, της ξενητιάς απόριγμα
Σε μια ψυχρή, σε μια άχαρη γωνιά να ρέβω μόνος!*

*Πουρείμ απόψε! Διάπλατα οι Συναγωγές ξανοίγουνε
Τις αγκαλιές των στα πιστά τέκνα του αρχαίου
λαού μου*

*Απ' τη λευκή περγαμινή διαβάζουν με κατάνυξη
Του Μορδοχαίου και της Εσθήρ τους θριάμβους*

στον αιώνα.

*Πουρέιμ απόψε! Νιές και νιοί, γέροι και γρηές
συνάζονται*

*Στο σπιτικό, στ'αρχοντικό, τη Μεγγιλά ν'ακούσουν
Κι'εγώ μανούλα, ώ κοφτερό της ξενυτιάς παράπονο!
Σε μια γωνιά δακρύζοντας τη Βίβλο ξεφυλλίζω.*

*Μήτε κεριά απ' το συναγωγή απόψε, μήτε λουλούδια
Δε θα σου φέρει ο γιόκας σου μανούλα, κι αν
δακρύσης*

*Κατάκαρδα μη λυπηθής! Η Μοίρα μου έτσι τ' όρισε
Κι' η φτώχεια, η φτώχεια μάννα μου δεν ξέρει από
συμπόνια...*

Ο Ελιγιά προσβλημένος από τύφο την ίδια χρο-
νιά κατεβαίνει στην Αθήνα και εισάγεται στο νοσο-
κομείο του Ευαγγελισμού. Η ζωή του κλείνει σε ηλι-
κία μόλις τριάντα ετών (26 Ιουλίου 1931).

Μνήμη Γιωσέφ Ελιγιά

*Γιωσέφ, ποιητή Εβραιοχριστιανέ,
Ιουδαίων γέννημα, θρέμμα Γιαννίνων,
Ώριε, γραμμάτων δουλευτή σεμνέ,
Σ' ακούω στη λίμνη, στους λυγμούς των
κύκνων,
Έπλαθες κόσμο αγάπης με ισότη
Φτωχό θύμα του Καμπιλή «πατριώτη».*

*Ελιγιά, ποιητή, μπροστάρη κι οδηγέ,
Λίγα τα χρόνια που έζησες, καλέ μου,
Ίσως, κεφάλι αν είχες σκύψει, δάσκαλέ μου,
Για σέν' όλα λαμπρά, ονειρών κυνηγέ.
«Ιησούς», «Πουρέιμ», «Κιλκίς»..., τα ωραία
ποιήματά σου,
Αχ! Ένας δρόμος τώρα μας θυμίζει τα όνειρά
σου...*

A.N. Γκότοβος

Για να σχηματίσει ο αναγνώστης εικόνα για την
ευρύτητα των αντιλήψεων του Ελιγιά, το σύ-
ντομο αυτό αφιέρωμα να κλείνει με το ποίη-
μά του με τίτλο «Ιησούς».

Ιησούς

*Τίποτε μέσ' την ανθρώπινη ιστορία, δεν μπορεί να ισο-
φαρίση την αγάπη που Αυτός έχει εμπνεύσει, την πα-
ρηγοριά που Αυτός έχει σκορπίσει, την Αρετή που Αυ-
τός έχει ενθαρρύνει, την ελπίδα και τη χαρά που Αυ-
τός έχει χαράξει μεσ' στ' ανθρώπινα στήθια...*

*A Jewish view of Jesus 1920,
του φιλελευθέρου ραββίνου Epelow Hymans*

*Απόψε ήρθα κι'εγώ γλυκέ αδερφέ της Ναζωραίας
βάρβαρα πάθη πνίγοντας εντός μου κι' άγρια μίση
να κλάψω μπρος σ' το αιμόφυρτο κορμί της πλέον ωραίας
ψυχής, που έχει ποτέ στον Κόσμο ετούτο ανθοβολήσει.*

*Της Γαλιλαίας κρίνε σεμνέ, προς το λευκό το φως σου
πόσες φορές φτερούγισαν των ταπεινών οι Ελπίδες!
Πλήθη σταυροί κατάντικρυ στηθήκαν στο δικό σου:
Δικοί και ξένοι οι Φαρισαίοι, αλί κι' οι Σταυρωτήδες.*

*Δεν είσαι ο πρώτος, μήτε κι' ο στερνός Εσταυρωμένος
γλυκέ Ιησού, στον κόσμο αυτόν της πίκρας και του φτόνου.
Κι' όμως η δόξα σου άσπιλη μεσ' των Θνητών το γένος:
Είσαι, δεν είσαι γιυός Θεού, μα είσαι ο Θεός του πόνου!...*

[Γιάννενα 1924;]

Για το πρόωρα χαμένο αηδόνι της Παμβώτιδας
Λίμνης ο **Κωστής Παλαμάς**, που υπήρξε εκτός από
ποιητής και μέγας κριτικός έγραψε για τον Γιωσέφ
Ελιγιά:

*«...ο θάνατός του μου τονώνει την ιδέα ότι εχάθη ένα
κόσμημα... τους στίχους του τους έβρισκα τέλειους,
παλλόμενους, σκαλισμένους με της τέχνης τις φρο-
ντίδες». (19.9.1931).*

Κι ο **Γρ. Ξερόπουλος** θα πει (8.1.1939): «και άλλοι
Εβραίοι έγραψαν ελληνικά αλλά δεν ήταν και λογο-
τέχνες της περιωπής του Ελιγιά».

*[«Αιολικά Γράμματα», τεύχος 180/1999,
αφιέρωμα στον Γιωσέφ Ελιγιά].*

Για όλα φταίνε οι Εβραίοι;

Του ΔΗΜ. ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΥ

Καταπιάνομαι σ' αυτό το σημείωμα με ένα ακανθώδες και κάπως ενοχλητικό θέμα, που μπορεί να μην αρέσει σε κάποιους. Εδώ, όταν έγραψα για μια καραμπινάτη πλαστογραφία, για τα «Πρωτόκολλα των σοφών της Σιών» δυο τρεις, καλοπροαίρετοι κατά τα άλλα, φίλοι μου, μου έκαναν κριτική.

Εκ προοιμίου θέλω να διευκρινίσω τα εξής:

Δεν ταυτίζω τους Εβραίους όλου του κόσμου με το κράτος του Ισραήλ ούτε με το σιωνιστικό κίνημα.

Δεν θεωρώ αντισημιτισμό κάθε επίκριση της πολιτικής του κράτους του Ισραήλ.

Δεν ταυτίζω τον αντισιωνισμό με τον αντισημιτισμό.

Το κράτος του Ισραήλ δημιουργήθηκε το 1948, το σιωνιστικό κίνημα το ξεκίνησε ο Θεόδωρος Χερτσλ στα τέλη του 19ου αιώνα, οι Εβραίοι όμως υπάρχουν επί χιλιετίες. Ειδικά στην Ελλάδα βρίσκονται από τους ελληνιστικούς χρόνους ίσως και πολύ παλαιότερα. Δεν έχει λοιπόν καμιά λογική να κρίνουμε τη συμπεριφορά των Εβραίων σε συσχετισμό με τον Σιωνισμό ή την πολιτική του κράτους του Ισραήλ.

Εξ άλλου να μην ξεχνάμε πως ορκισμένοι (τρόπος του λέγειν) εχθροί του κράτους του Ισραήλ είναι κάποιες σέκτες φανατικών «ορθοδόξων» Εβραίων, που ζούνε μάλιστα εκεί. Ομοίως ξέρω πολλούς Έλληνες Εβραίους, που δεν είναι καθόλου σιωνιστές.

Μετά τις πιο πάνω διευκρινίσεις μπαίνω στο θέμα μου. Νομίζω πως δεν υπάρχει ενιαίος αντιεβραϊσμός (προτιμώ τον όρο αυτόν από τον όρο

αντισημιτισμός, γιατί δεν είναι μόνο οι Εβραίοι Σημίτες, είναι και οι Παλαιστίνιοι και οι άλλοι Άραβες και υπήρξαν και οι Φοίνικες), αλλά τουλάχιστον τέσσερις ποικιλίες του: ο ρατσιστικός, ο χριστιανοκεντρικός, ο ελληνοκεντρικός και ο αντικαπιταλιστικός.

Για τον πρώτο δε θα πω πολλά. Αφενός μεν γιατί δε μ' αρέσει να ανασκαλεύω σκουπίδια και αφεντέρου γιατί πιστεύω ότι το θέμα εξαντλήθηκε από τις εμπειριστατωμένες αναλύσεις των μεγάλων διανοητών Αλφρεντ Ρόζεμπεργκ (Ο μύθος του 20ού αιώνα), Αντολφ Χίτλερ (Ο Αγών μου) και Γιόζεφ Γκαίμπελς, οι οποίοι μάλιστα προσπάθησαν με τη λεγόμενη «Τελική Λύση» να ξεμπερδέψουν μια για πάντα με τον εχθρό της ανθρωπότητας, αλλά δεν τα κατάφεραν. Αντίθετα είχαν οι ίδιοι επαίσχυντο και αξιοθρήνητο τέλος.

Ο χριστιανοκεντρικός αντιεβραϊσμός ξεκινά από το γεγονός πως τον Ιησού τον Ναζωραίο τον θανάτωσαν Εβραίοι. Ε, και; θα μου πείτε. Και τον Σωκράτη τον θανάτωσαν Έλληνες. Ναι, αλλά ο Ιησούς ήταν Θεάνθρωπος, θα μου πείτε, ενώ ο Σωκράτης ήταν θνητός. Μόνο που αυτό (το ότι ήταν θεάνθρωπος) το δέχεται η μειοψηφία της Ανθρωπότητας, μόλις το 29% των 6,5 δισεκατομμυρίων κατοίκων του πλανήτη.

Πολλοί, από αντιεβραϊκά αισθήματα ορμώμενοι, θέλησαν να «αποκαθάρουν» τον Χριστιανισμό από κάθε εβραϊκή προσθήκη. Το είχαν ξεκινήσει οι Γνωστικοί του 1ου και του 2ου μ.Χ. αιώνα και το συνεχίζουν ως τις μέρες μας κάποιοι γραφικοί. Άδικος κόπος φυσικά. Όλοι οι Πατέρες της Εκκλησίας και όλοι οι σύγχρονοι θεολόγοι, θεωρούν τον Ιουδαϊσμό τη βάση πάνω στην οποία στηρίζεται ο Χριστιανισμός, που αν χάσει τη βάση αυτή θα απογυμνωθεί και θα ανατραπεί.

Για να μη σας ζαλίζω με δογματικά και θρησκευολογικά επιχειρήματα, σας υπενθυμίζω πως δεν είναι μόνο το γεγονός ότι ο Ιησούς, όλοι οι μαθητές του, ο Παύλος, η Παναγία και όλοι της οι συγγενείς ήταν καθάροι Εβραίοι, είναι πως ο σημερινός Χριστιανός σε κάθε βήμα της ζωής του συναντά στις Εκκλησίες τον Ιουδαϊσμό. Κατά την τελετή του γάμου, ο ιερέας συνιστά στη νύμφη να μεγαλυθεί ως η Σάρα και να λαμπρυνθεί ως η Ρεβέκκα (επιφανείς Εβραίες και οι δύο). Κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία κατευοδώνει τον νεκρό ευχόμενος να αναπαυθεί εν κόλποις Αβραάμ (του γενάρχη των Εβραίων). Σε πάμπολλα σημεία απαγγέλλονται εγκώμια υπέρ των αγίων προπατόρων ημών Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ, ενώ σε πλήθος περιπτώσεων ψάλλονται αυτούσιοι ύμνοι και ψαλμοί της Παλαιάς Διαθήκης. Άρα ένας Χριστιανός δε μπορεί να είναι αντι-Εβραίος.

Ο ελληνοκεντρικός αντιεβραϊσμός ξεκινά από δύο αντιεπιστημονικές ταυτίσεις: Ταυτίζει τους Εβραίους με τους Φοίνικες και τους Φιλισταίους με τους Έλληνες. Δεν είναι όμως έτσι. Οι Εβραίοι και οι Φοίνικες ήταν δυο διαφορετικοί λαοί, όσο είναι οι Ισραηλινοί και οι Λιβανέζοι ή οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι. Όσο για τους Φιλισταίους αυτοί φαίνεται πως ήταν προελληνικό φύλο, που από την Κρήτη ή το Αιγαίο μετανάστευσε στην Παλαιστίνη, που πήρε από αυτούς το όνομα της. (Και σήμερα ακόμα στα αραβικά η Παλαιστίνη λέγεται Φιλιστίν). Δεν υπάρχει καμιά ιστορική ή αρχαιολογική μαρτυρία πως μιλούσαν ελληνικά, ούτε τα ονόματα των βασιλιάδων ή των ηρώων τους (του Γολιάθ, να πούμε) είναι ελληνικά. Η εχθρότητα των Εβραίων με τους Φιλισταίους λοιπόν δεν έχει να κάνει με κανένα ανθελληνικό μίσος.

Όσο για τις ανθελληνικές περικοπές που πραγματικά συναντάμε στην Παλαιά Διαθήκη (κυρίως στα βιβλία των Μακκαβαίων, στο Βασιλέων Β' κ.ά.) αφορούν μόνο τους Σελευκίδες και όχι τους Έλληνες γενικότερα και πρέπει να εξεταστούν στο πνεύμα της επανάστασης των Μακκαβαίων κατά του Αντίοχου του Επιφανή.

Γενικά η εχθρότητα των Εβραίων κατά του Ελληνισμού, δεν θεμελιώνεται με κανένα συγκεκρι-

μένο και ιστορικώς βεβαιωμένο γεγονός. Κάποιοι ανιστόρητοι αντιεβραίοι χρεώνουν τους Γεφυραίους και τη δολοφονία του Πεισιστρατίδη Ίππαρχου στους Εβραίους αλλά κάνουν λάθος γιατί οι Γεφυραίοι ήταν Φοίνικες, που ήρθαν με τον Κάδμο στη Θήβα και αργότερα μετανάστευσαν στην Αττική, εξελληνίστηκαν και αποτέλεσαν μία από τις δέκα φυλές της. Οι τυραννοκτόνοι Αρμόδιος και ο Αριστογείτων, ήταν Γεφυραίοι και ως εκ τούτου η δολοφονία του Ιππάρχου δεν είναι μέρος κάποιας εβραϊκής συνωμοσίας κατά του ελληνισμού.

Ο τέταρτος αντιεβραϊσμός, ας τον πούμε «αντικαπιταλιστικό», ισχυρίζεται πως όλο το χρήμα στον κόσμο βρίσκεται στα χέρια Εβραίων. Ούτε αυτό είναι αλήθεια. Μπορεί οι Εβραίοι από τον καιρό της Διασποράς ίσως, οπωσδήποτε όμως από τον Μεσαίωνα, να είχαν κυρίως εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες, καθώς σε πολλές χώρες της Ευρώπης τους απαγορευόταν να ασχοληθούν με κάτι άλλο, να αποκτήσουν ακίνητη περιουσία ή δημόσια αξιώματα, αλλά η στατιστική λέει άλλα. Στον κατάλογο των δέκα πλουσιότερων ανθρώπων που δημοσιεύεται κάθε τόσο, τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχει ούτε ένας Εβραίος, αλλά Αμερικανοί, Νοτιοκορεάτες, Άραβες, η βασίλισσα της Αγγλίας και εσχάτως και ένας Ρώσος.

Προσωπικά, όταν σκέφτομαι τους Εβραίους, ο νους μου δεν πάει ούτε στον Ρότσιλντ, ούτε στον Ροκφέλερ, ούτε στον Κίσιγκερ, αλλά στον Ιλλέλ, τον Ιησού, τον Μαΐμονίδη, τον Αβερόνη, τον Σπινόζα, τον Μαρξ, τον Χάινε, τον Φρόντ, τον Λουνατσάρσκι, τον Γιοσέφ Ελιγιά, τον Ερεμπουργκ, τον Τσάρλυ Τσάπλιν, τον Γούντυ Άλλεν και πλήθος άλλους, που το έργο τους αποτελεί περιουσία της Ανθρωπότητας.

[Ο κ. Δημ. Σαραντάκος είναι γνωστός, παλαιός δημοσιογράφος. Εκδότης του περιοδικού Αίγινας «Το φυστίκι», απ' όπου δημοσιεύονται τα παραπάνω αποσπάσματα άρθρου του.]

Ο Χωματένιος...

Αφήγημα του ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

«Είμαι ένας ηλικιωμένος, πολύ ηλικιωμένος άνθρωπος. Αισθάνομαι πως έχω κουραστεί, απ' τη μακρόχρονη ζωή μου, έχω γεράσει πια. Οι δυνάμεις μου μ' έχουν εγκαταλείψει. Λίγο προτού σάς αφήσω, αφήστε με να σας διηγηθώ την ιστορία μου. Υπόσχομαι, δε θα σας κουράσω ...

Είμαι ένας άνθρωπος, διαφορετικός από σας τους άλλους, αν και μοιάζω με όλους τους άλλους...

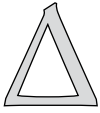
Γεννήθηκα πριν γεννηθούν, πριν υπάρξουν όλοι οι άλλοι. Όταν άνοιξα τα μάτια μου, στην αρχή ήμουν σαν χαμένος. Δεν ήξερα ποιος ήμουν, που ήμουν, που βρισκόμουν, τι έκανα εκεί που βρισκόμουν. Άνοιξα τα μάτια μου κι' αντίκρισα γεμάτος δέος, καταπράσινα πανύψηλα δέντρα, που μόλις άφηναν οι πυκνές φυλλωσιές τους, το λιγοστό φως του ήλιου να τις διασχίσει. Δεν ήμουν κάποιο βρέφος, αλλά άντρας ώριμος. Αργά, αργά, σηκώθηκα από το χώμα που βρέθηκα ξαπλωμένος ... και τα χέρια μου, ναι τα χέρια μου, άρχισαν να κουνιούνται και να αγγίζουν ό,τι έβρισκαν κοντά τους χώμα, πράσινη σπινθηροβόλα χλόη και λουλούδια, πολλά πολύχρωμα λουλούδια. Σηκώθηκα, αργά - αργά και στάθηκα στα πόδια μου. Δε μπορούσα να καταλάβω πώς συνέβηκε αυτό. Νόμιζα πως δε θα μπορούσα να σταθώ όρθιος, ότι θα 'πεφτα. Αλλά σηκώθηκα με τη βοήθεια των χεριών μου, στηριγμένα στο έδαφος. Αφού στάθηκα και κοίταξα αλαφιασμένος τριγύρω, έβαλα πρώτα το ένα μου πόδι μπροστά και πάτησα. Μετά έφερα και το άλλο δίπλα στο πρώτο. Είχα κάνει - πως να σας το πω, - ένα βήμα στη ζωή μου, το πρώτο βήμα. Ύστερα το επανέλαβα αυτό. Ξανά και ξανά. Κατάλαβα πως μπορούσα να το κάνω, χωρίς να το ξεχνώ, χωρίς να πέφτω. Τι θαύμα! Μπορούσα να κινούμαι, να μετακινούμαι ελεύθερα σε κάποιο μέρος εκείνου του αφανούς δάσους' εκείνου του κήπου στον οποίο κατοικούσαν όλα τα είδη των ζώων, κάθε είδος από φτερωτά πλάσματα - από τα πιο μικρά μέχρι τα πιο μεγάλα - κάθε θηρίο του αγρού, κάθε ερπετό μικρό και μεγάλο, κάθε κινούμενη ψυχή ...

Κάθε μέρα που προχωρούσα, ανακάλυπτα κι' άλλες ποικιλίες ζώων κι' άλλα πλάσματα, κι' άλλα φυτά, κι' άλλα δέντρα, κι' άλλα λουλούδια. Τι μαγεία ήταν αυτή! Τι ατέλειωτη ποικιλία! Τα μάτια μου δεν χόρταιναν να βλέπουν τα δέντρα, τα φυτά, τη χλόη, τα λουλούδια,

τους κορμούς των δένδρων, τα κλαδιά, τα φυλλαράκια. Τα αυτιά μου δεν χόρταιναν ν' ακούν τα κελαηδίσματα των πουλιών, τα τιτιβίσματα, τους βόμβους των εντόμων, τα τερετίσματα, τους κοασμούς, τους μυκηθμούς των ζώων, τους βρυχηθμούς. Όλα ηχούσαν τόσο όμορφα, τόσο αρμονικά στ' αυτιά μου. Ήμουν γυμνός τελείως, μα ούτε κρύωνα, ούτε ντρεπόμουν που ήμουν έτσι όπως ήταν και τα ζώα τριγύρω μου, ούτε τίποτα φοβόμουν. Περπατούσα και πηδούσα μόνος μέσα στο παρθενικό μου ταξίδι στο άγνωστο, στο ωραίο άγνωστο. Το πράσινο γαλήνευε την καρδιά μου: Την καρδιά μου... Α, ναι, ξέχασα να σας πω: Τρόμος και φόβος με κατέλαβε ξαφνικά, όταν κατάλαβα ότι κάτι υπήρχε μέσα μου, στο στήθος μου, που χτυπούσε, χτυπούσε σταθερά κι' αδιάκοπα. Δεν ήξερα τι ήταν, πώς ήταν, πώς να το ονομάσω. Μετά από κάποιο χρόνο, το ονόμασα καρδιά. Ναι καρδιά ... Και δεν τη φοβόμουν πια. Κατάλαβα ότι ξυπνούσα και κοιμόμουν μαζί της. Και κάτι άλλο ξέχασα να σας πω' συγχωρήστε με. Βλέπετε η μνήμη μου, που άλλοτε ήταν τόσο ζωηρή, μ' έχει σιγά - σιγά εγκαταλείψει. Ήμουν νέος τότε, πολύ νέος, σφριγηλός και εύρωστος' με μαύρα μαλλιά, σπινθηροβόλα μάτια και σώμα καλοσχηματισμένο. Έτσι πλάστηκα... Όχι όπως είμαι τώρα... Κάποια μέρα προχώρησα πιο πολύ μέσα στον κήπο αυτόν της ευτυχίας και της γαλήνης. Κι' είδα νερά, πολλά νερά. Είδα νερά να πέφτουν από ψηλά, να σχηματίζουν λιμνούλα, και τα νερά αυτά να χύνονται, και να ρέουν πιο κάτω και να διαρρέουν τον τόπο της κατοικίας μου. Κι' εκεί μέσα τους υπήρχαν ζωντανές ψυχές που δε μπορούσα να πιάσω. Δεν ήξερα πως ήμουν, ώσπου μια μέρα είδα το πρόσωπο μου μέσα στα νερά να καθρεφτίζεται. Τρόμαξα στην αρχή, νόμιζα πως ήταν κάποιος άλλος' αλλά ύστερα κατάλαβα πως ήμουν εγώ, γιατί ξαναείδα το πρόσωπό μου σ' άλλα νερά.

Όταν αισθανόμουν ότι πεινούσα, ότι έπρεπε κάτι να βάλω στο στόμα και στο στομάχι μου, άπλωνα το χέρι μου και έπαιρνα έναν εύγεστο καρπό από κάποιο δέντρο. Τι γεύση ήταν εκείνη, τι γλυκύτητα ... Τι ομορφιά! Πώς να σας το περιγράψω ... Νέες εκπλήξεις με περίμεναν καθώς βύθιζα τα δόντια μου στους ζουμερούς καρπούς των δένδρων, καθώς μασούσα και κατάπινα. Τι μυστήριο ήταν αυτό, που στη ζωή με κρατού-

σε ευδιάθετο ... Τότε δεν ήξερα, αυτά που τώρα ξέρω για την τροφή. Α! και κάτι άλλο' ήμουνα τότε υγιής και δυνατός - όχι όπως τώρα άρρωστος και κουρασμένος ... απ' τη ζωή μου.



εν ξέρω μήπως σας έγινα κουραστικός ... Γι' αυτό θα συντομεύσω κάπως την αφήγησή μου ...

Περνούσα ωραία εκεί μέσα σ' αυτόν το τεράστιο, πώς να το πω, πώς να το ονομάσω, κήπο, δάσος, δρυμό; Οι μέρες, οι μήνες, τα χρόνια κυλούσαν. Δεν καταλάβαινα πώς. Δεν καταλάβαινα πως κυλούσε ο χρόνος ... Στην αρχή μάλιστα δεν καταλάβαινα το κύλισμα του χρόνου. Με πήρε καιρό να το συνηθίσω. Κοιμόμουν, ξυπνούσα, κινιόμουν, έτρωγα, έπαιζα με τα ζώα, εξερευνούσα τη φύση, την ομορφιά της φύσης, εξερευνούσα τον εαυτό μου. Έβλεπα τα άστρα τα βράδια και το φεγγάρι και μαγευόμουν. Ονόμασα μάλιστα και πολλά ζώα και τα έδωσα όνομα ανάλογα με τις ιδιότητές τους. Ήμουν ευτυχημένος, κι' όμως, κάτι σα να μου έλειπε. Έβλεπα τα ζώα, τα πουλιά, τα ερπετά ζευγαρωμένα με τα μικρά τους. Εγώ όμως; Εγώ ήμουν μόνος. Δεν είχα σύντροφο ... που να με μοιάζει, δεν είχα με ποιόν να μιλήσω, να επικοινωνήσω.

Μια μέρα, έπεσα σε ύπνο βαθύ, πώς να το πω, σα σε βαθιά νάρκη. Δεν κατάλαβα πώς έγινε ... ούτε πόσο κράτησε. Όταν ξύπνησα, είδα πίσω από τη φυλλωσιά ενός δέντρου, να στέκεται και να με κοιτάζει αινιγματικά ένας άλλος άνθρωπος σαν κι εμένα. Υπήρχε ένας άλλος άνθρωπος! Ναι! Μπορείτε να το φανταστείτε; Έμοιαζε με μένα και διέφερε από μένα. Είχε μακριά πλούσια μαλλιά, όμορφα μεγάλα μάτια, ωραίο πρόσωπο, πανέμορφο σώμα. Έλαμπε! Με κοιτούσε περίεργα, όπως περίεργα την κοιτούσα κι εγώ. Την είδα, την περιεργάστηκα και τότε μη μπορώντας να κρύψω το θαυμασμό μου γι' αυτό το θεσπέσιο πλάσμα που έβλεπαν πρώτη φορά τα μάτια μου, αναφώνησα τις πρώτες μου λέξεις:

*Τώρα μάλιστα! Αυτό είναι οστό απ' τα οστά μου και σάρκα από τη σάρκα μου!
Θα την ονομάσω Ισάχ, ανθρωπίνα,
γιατί πάρθηκε από μένα τον άνθρωπο,
απ' ένα κομμάτι μου, απ' ένα πλευρό μου ...*

Κατάλαβα ότι πάρθηκε από ένα μου πλευρό, κοντά στην καρδιά μου, για να την αγαπώ και κάτω απ' το μπράτσο μου για να την προστατεύω απ' ο,τιδήποτε. Δεν ξέρω, αλλά έτσι το αισθάνθηκα... Τότε μίλησα για πρώτη φορά με έναν άνθρωπο σαν κι εμένα! Γιατί

κι αυτή μου μίλησε δειλά, διστακτικά. Και τότε, ένιωσα, μια ισχυρή έλξη γι' αυτήν και χωρίς να ξέρω πώς, τι μ' έσπρωξε, συνέχισα να της μιλάω, χωρίς να ξέρω πώς μιλάω, τι είναι εκείνο που με κάνει να μιλάω, κι είπα τα παράξενα τούτα λόγια:

Γι' αυτό ο άντρας θα αφήσει τους δικούς του και θα προσκολληθεί στην ανθρωπίνα, τη γυναίκα του και θα γίνουν ένας άνθρωπος... ναι ένας άνθρωπος

Έγινα αν θέλετε να το πιστέψετε, ένας προφήτης του μέλλοντος χρόνου ...

Καθίστε τώρα πιο κοντά μου γιοι και κόρες μου, παιδιά μου ... Σηθ και Ενώς και Μαλαλεήλ και Λάμεχ. Κι' εσείς εγγόνια μου, κι εσείς δισέγγονα και τρισέγγονά μου. Είστε τόσα πολλά, που μερικές φορές κοντεύω να ξεχάσω τα ονόματά σας ... Ελάτε τώρα πιο κοντά μου σ' αυτή την καλύβα που μαζευτήκαμε όλοι και που τη χτίσαμε μαζί, όπως και τις άλλες, τις δικές σας καλύβες.

Τα υπόλοιπα, τα ξέρετε νομίζω οι πιο πολλοί. Τα έχω πει και ξαναπεί. Κι αν υπάρχουν κάποιοι που δεν τα' χουν ακούσει, ας τα πουν σ' αυτούς, εκείνοι που τα' χουν ακούσει απ' τα χείλη μου. Τα υπόλοιπα τα ξέρετε. Τα' χετε ζήσει οι περισσότεροι. Ξέρετε πως η γυναίκα εκείνη που με μάγεψε με την ομορφιά της, που την αγάπησα είναι η γυναίκα μου η «Ζωή» που κι' αυτή είναι τώρα πολύ γριά και κουρασμένη απ' τη ζωή και τα βάσανα. Τα ρυτιδιασμένα μάτια της και τι δεν είδαν... Μαζί ζήσαμε και μαζί γεράσαμε, μαζί φτάσαμε έως εδώ. Ήταν η γυναίκα που τη γνώρισα και με γνώρισε καλά. Που μου χάρισε ευχαρίστηση, αλλά και πολύ πόνο. Την ονόμασα μετά «Ζωή», γιατί έγινε μητέρα των ανθρώπων. Την άκουσα και με παρέσυρε ... σε μια κρίσιμη στιγμή δοκιμής. Αλλά εγώ έφταιγα. Τώρα το ξέρω' έφταιξα. Αμάρτησα, αστόχησα. Βρεθήκαμε δικαίως έξω απ' εκείνο τον παραδείσιο δρυμό. Γεννήσαμε τα πρώτα μας παιδιά. Είδαμε τον έναν μας γιο να σκοτώνει τον άλλο και μάθαμε για πρώτη φορά τι θα πει πόνος, θλίψη, θάνατος. Είδαμε τον αδελφοκτόνο, να καταδικάζεται από τη δίκαιη θεία οργή, να φεύγει και να περιπλανιέται σηματοδεμένος να ζει με το φόβο του θανάτου να ζει ανάμεσα στο θάνατο και σε μια ζωή μέσα στο θάνατο. Είδαμε να κουράζονται τα σώματά μας, να πονάνε. Εγώ καταδικάστηκα να δουλεύω, να παλεύω με τη γη και με τον ιδρώτα του προσώπου μου να ζω. Γιατί η γη όπως βλέπετε είναι καταραμένη. Εκείνη, με πόνους να γεννάει παιδιά και να κουράζεται να τα μεγαλώσει.

Παιδιά μου, όλοι εσείς είστε παιδιά μου και παιδιά των παιδιών μου, γιοι και θυγατέρες μου, φύτρα μου. Γεννηθήκατε σύμφωνα με μένα και τη μητέρα σας' κατ' εικόνα και ομοίωσή μας, γεννηθήκατε. Και τι δεν είδαν τα μάτια μου, μέσα σε τόσα χρόνια που έζησα. Και τι δεν άκουσαν τα αυτιά μου! Και τι δε γνώρισα στη ζωή μου. Γνώρισα την ηδονή αλλά και την οδύνη ... Ευχαριστώ το Θεό και πατέρα μου, για τα βουνά και τα λαγκάδια και τα ποτάμια και τα ζώα και τα πουλιά και τα φυτά που αγάλιασαν τα μάτια μου! Ευχαριστώ τον κύριο του ουρανού και της γης, γιατί με έκαμε ώστε να γίνω σπόρος ζωής και να σας δώσω ζωή!

Και τι δε θα' δινα, να ξαναζούσα μέσα σ' εκείνον τον ωραίο δρυμό που ζούσα νέος, σφριγηλός και ωραίος, άσπιλος όπως βγήκα απ' τα χέρια του Άσπιλου! Ήμουν χαρούμενος εκεί μέσα, κυρίαρχος, ο άρχων της γης. Αλλά πριν αποκτήσω τη μητέρα σας την Ζωή, σαν κάτι να μου λειπε' ήμουν ανολοκλήρωτος. Μου' λείπε η επικοινωνία μ' έναν όμοιό μου. Δεν είχα σε ποιόν να δώσω αγάπη, αλλά και από ποιόν να πάρω αγάπη. Και τι δε θα' δινα να ξαναζούσα μέσα σ' εκείνον τον ωραίο δρυμό, μαζί με τη γυναίκα μου την Εύα - όπως ήταν νέα και ωραία - και με σας μαζί' όλοι μαζί αγαπημένοι κι ενωμένοι, να εργαζόμαστε και να φροντίζουμε την αρχική ομορφιά αυτού του δρυμού και να τον μεγαλώσουμε να τον επεκτείνουμε σ' όλη τη γη. Ναι, ενωμένοι και αγαπημένοι. Χωρίς κακίες, ζηλιες και μίσση. Σαν κι αυτό το ανεξήγητο μίσος που κατέλαβε το πρώτο μου παιδί κι έσφαξε το άλλο. Πόσο πόνεσα τότε, πόσο έκλαψα ... Περιφερόμουν κι' έλεγα υιέ μου Αβελ, υιέ μου, που είσαι; Καλύτερα να πέθαινα εγώ για σένα...

Παιδιά μου να θυμάστε: Είστε παιδιά ενός πατέρα και μιας μητέρας. Όχι παιδιά πολλών πατεράδων. Είστε αδέρφια, όχι ξένοι αναμεταξύ σας.

Μην κάνετε τα λάθη που εγώ έκανα. Μην υποχωρείτε εκεί που δεν πρέπει να υποχωρείτε, κι ας επιμένει για κάτι η γυναίκα σας ή το παιδί σας. Εσείς οι άντρες ν' αγαπάτε τις γυναίκες σας και οι γυναίκες να αγαπάτε και ν' ακούτε τον άντρα σας. Για τη γυναίκα τίποτα να μην είναι πιο πολύτιμο από τον άντρα της, κι' ο άντρας της να μην ποθεί τίποτα περισσότερο από τη γυναίκα του. Η αγάπη παιδιά μου, καταργεί την μοναξιά και φέρνει το ανθρώπινο εγώ κοντά στον άλλον, στο εσύ. Να αγαπάτε και να εργάζεστε. Να εργάζεστε αγαπημένοι και να κοιτάτε τα βλασάρια σας, τα παιδιά σας. Πιστέψτε με, δεν υπάρχει κάτι καλύτερο απ' αυτό, απ' την αγάπη ... και την οικογένεια σας.

Πολεμήστε παιδιά μου το κακό που προσπαθεί να ριζώσει μέσα σας. Το κακό είναι ένα παράσιτο, ένα τριβόλι, σαν κι' αυτά που βγάζει τώρα η γης και τα βλέπετε τόσα πολλά τριγύρω σας. Κάποτε δεν υπήρχαν ... Το κακό δεν υπήρχε απ' την αρχή. Οι δυνάμεις που επιτρέπουν στο κακό να μεγαλώνει και να δρα ανάμεσά σας είναι δυνάμεις που αντλεί απ' το καλό, απ' το αγαθό. Το κακό μιμείται το αγαθό, αλλά το διαστρέφει. Κυνηγεί το αγαθό με λάθος τρόπο. Το μυαλό σας, η εξυπνάδα, η θέληση, είναι αγαθά. Μπορούν όμως να χρησιμοποιηθούν και διεστραμμένα. Το χέρι μου που μου φύτεψε ο δημιουργός - το χέρι σας, μπορεί ν' αγγίζει και να χαϊδεύει τρυφερά, αλλά μπορεί και να σφίξει το λαιμό του αδελφού σας ... να τον θανατώσει. Όλα είναι στη θέληση και στην αγαθότητα σας' αρκεί να είστε εσείς αγαθοί, όπως ο μεγάλος, ο ουράνιος πατέρας μας είναι αγαθός.

Γιατί παιδιά μου μπορεί να είμαι εγώ ο πατέρας σας, αλλά όλοι τη ζωή μας τη χρωστάμε στον μεγάλο πατέρα, τον ζωοδότη, την πηγή της ζωής, αυτόν που μου έδωσε τον σπινθήρα της ζωής' κι εγώ μέσω της Εύας της μητέρας σας, με τρόπο θαυμαστό και ανεξήγητο για εμένα, σάς τη μεταβίβασα ... κι εσείς στα παιδιά σας. Έτσι γινήκαμε τόσο πολλοί μέχρι σήμερα.

Είμαι ο πατέρας, ο πατέρας όλων σας, ο Αδάμ...

Αυτή είναι η ιστορία μου, «το βιβλίο της ιστορίας μου», όπως εγώ την έζησα ... Είμαι από χώμα και ξέρω πως σύντομα, μια μέρα, θα καταλήξω στο χώμα γιατί από πηλό πλάστηκα. Είμαι ο Αδάμ, παιδί του Θεού, πατέρας των ανθρώπων, Αδάμ ο χωματένιος...»

Έτσι είπε, κι έτσι ομίλησε ο Αδάμ, ο χωματένιος, ο πρώτος άνθρωπος ο απάτωρ, ο αμήτωρ, ο αγενεαλόγητος.

«Και εγέννησεν υιούς και θυγατέρες ... Και εγένοντο αι ημέραι Αδάμ, ας έζησεν, εννιακόσια και τριάκοντα έτη και απέθανεν».

...Αι δε λοιπαί πράξεις του δεν είναι γνωσταί εις όλους εμάς; Όλοι μας είμαστε παιδιά του, εικόνα κι ομοίωσή του. Το αίμα του ρέει στις φλέβες μας. Η ζωή του ζωή μας. Η αγάπη του αγάπη μας. Τα λάθη του λάθη μας. Είμαστε υιοί και θυγατέρες Αδάμ, οι Αδαμίτες, οι χωματένιοι ...

[Ο κ. Δημήτρης Τσινικόπουλος, είναι δικηγόρος, και πολυγραφότατος συγγραφέας, του οποίου κείμενα έχουν δημοσιευθεί και παλαιότερα στο περιοδικό μας. Είναι μέλος των Εταιρειών Νομικών Βορείου Ελλάδος, Μακεδονικών Σπουδών, Φιλοσοφικών Μελετών, Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης, της Εθνικής Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών κ.ά.]

Πίνακας Περιεχομένων

31ου Τόμου περιοδικού «Χρονικά» (2008, τεύχη 213-218)

Πίνακας Τευχών

Τεύχος 213 (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2008)

Τεύχος 214 (Μάρτιος – Απρίλιος 2008)

Τεύχος 215 (Μάιος – Ιούνιος 2008)

Τεύχος 216 (Ιούλιος – Αύγουστος 2008)

Τεύχος 217 (Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2008)

Τεύχος 218 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2008)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

A

Ασημακόπουλος Κώστας, 218/6

B

Βολταίρος, 218/4

W

Weiss Kirchen Gert, 216/2

Γ

Γερονυμάκη Ζιζή, 216/11

Γεωργούλης Στ., 218/13

Δ

Δεληπέτρος Μάκης, 215/29

Δεσύλλας Χρήστος, 216/3

Z

Ζουμπουλάκης Στ., 214/15

K

Καζαντζάκης Νίκος, 215/23

Καλύβας Στ., 217/2

Καπλάνι Γκάζμεντ, 215/19

Καρκαγιάννης Αντ., 214/2

Κονιόρδος Γιάννης, 217/16

Κοσμά Ελένη, 213/2

Κοτσαγεώργη Ξανθίππη, 213/6

Κούνιο Χάιντς, 215/3

Κουτσακιώτης Γιώργος, 218/19

Κωνσταντίνου Μιλτ., 217/3

Λ

Λιόλιος Γιώργος, 214/10

M

Μήττας Στέργιος, 213/2

Μοντεσκιέ, 218/3

Μπαλιμπάρ Ετιέν, 218/2

Μπίσκοκς Ντίνος, 215/25

Μπίχτα Κατερίνα, 217/7

Μπουκάλας Παντ., 215/28

N

Ντόκου Πέγκυ, 214/6

Π

Πανταζόπουλος Ανδρ., 213/3

Πιτσάκος Μ., 217/9

P

Ράπτης Αλ., 213/16

Ρηγιός Δ., 213/13, 214/12, 215/20, 216/9

Ριτζαλέος Βασ., 213/18

Ρούσσου Κατ., 215/13

T

Ταγκιέφ Πιέρ-Αντρέ, 213/3

Τσελίκης Περικλής, 217/12

Φ

Φρεζής Ραφ., 214/12, 215/20, 218/14

X

Χαντουμάκης Ιω., 218/4

Χαραλαμπίδης Κων., 214/3

Χαρωνίτης Βασ., 218/5

ΠΙΝΑΚΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A

Ανεξιθρησκεία, 218/3
Αντισημιτισμός, 215/2, 215/19, 215/28, 215/29, 216/2, 218/2

B

Βαλντχάιμ Κούρτ, 213/16
Βίβλος, 217/3

Δ

Δέντρα και Δεντρολατρία, 214/3
Διηγήματα, 216/11
Δίκες: Κ. Πλευρή, 213/3, Εβραίου εργαζόμενου, 213/12, Αντισημιτικών δημοσιευμάτων, 214/15

E

Ελληνικές εβραϊκές προσωπικότητες του 20ού αιώνα: Οικογένεια Κωνσταντίνη, 213/13 - Οικογένεια Μαλλάχ, 214/12, Αβραάμ Μπεναρόγια, 251/20 - Τζούλιο Καΐμη, 216/9 - Αιμίλιος Μπενεμαγιόρ - Κάκις, 217/12 - Μαυρίκιος Κοφίνας, 218/14

H

Ημέρα Μνήμης Ολοκαυτώματος 2008, 213/26

I

Ισραηλιτική Κοινότητα Ανδριανούπολης, 218/13
Ισραηλιτική Κοινότητα Αργαλαστής (Πηλίου), 217/16
Ισραηλιτική Κοινότητα Βέροιας, 214/10

Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης (κοινωνική δραστηριότητα-σωματεία), 215/13

Ισραηλιτική Κοινότητα Καβάλας, 213/18
Ισραηλιτική Κοινότητα Κέρκυρας, 216/3
Ισραηλιτική Κοινότητα Κρήτης, 215/23, 218/4
Ισραηλιτικές Κοινότητες Αν. Μακεδονίας - Θράκης, 213/6
Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου, 214/6
Ισραηλιτική Κοινότητα Τρικάλων, 217/7
Ισραηλιτική Κοινότητα Χαλκίδας, 217/15

K

Καΐμης Τζούλιο, 216/9
Κοφίνας Μαυρίκιος, 218/14

M

Μέρτεν Μαξ, 214/14
Μητροπολίτης Ξάνθης Ιωακείμ, 218/19
Μπεναρόγια Αβραάμ, 215/20
Μπενεμαγιόρ/Κάκις Αιμίλιος, 217/12

O

Ολοκαύτωμα, 213/2, 214/15, 215/3, 217/2

Π

Προκαταλήψεις, 214/2

Σ

«Συνωμοσία Εβραϊκή», 213/3

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- ◆ Ευτ. Νάχμαν, «Χρονικό της Wizo-Avín», 213/30
- ◆ Γιώργου Λιόλιου, «Ιχνη εβραϊκής παρουσίας στη Σίφνο», 213/30
- ◆ Βάσως Σταματίου, «Βαρούμ: Μια Ελληνίδα στο Αουστριτς», 213/30
- ◆ Νίκου Ζαΐκου, «Διεθνές Δίκαιο και συνεργασία με τον εχθρό», 213/30.
- ◆ Νίκου Χιδίρογλου, «Τουρκία και Ευρώπη», 213/30
- ◆ Ραφαήλ Φρεζή, «Ψηφίδες ιστορίες του Ελληνικού Εβραϊσμού», 214/18
- ◆ Mara W. Cohen Ioannides, «A Shout in the Sunshine», 214/18
- ◆ Art Spiegelman, «Maus», 214/18
- ◆ Corrie Ten Boom, «Η Κρυψώνα», 214/18
- ◆ Αλεξ. Σταυρόπουλου, «Ιχνηλασίες», 214/18
- ◆ Κ.Ι.Σ. - Γεν. Γραμματεία Νέας Γενιάς, «Νέοι στη δίνη της κατοχικής Ελλάδας», 215/26
- ◆ Γιώργη Χαλατσά, «Διαλογισμοί», 215/30
- ◆ Εμμ. Λεβινάς, «Ελευθερία και εντολή», 215/30
- ◆ Γ. Αναστασιάδη - Λ. Ναρ και Χρ. Ράπτη, «Εγώ, ο εγγονός ενός Έλληνα - Η Θεσσαλονίκη του Νικολά Σαρκοζί», 215/30
- ◆ Ασ. Παπαδόπουλου, «Ο Σφαγέας του Πόντου», 215/30
- ◆ Αλμπ. Ναρ, «Επιπόλαιος επί πόλεως», 216/14
- ◆ Διάφορες σύγχρονες εκδόσεις για εβραϊκά θέματα, 216/14
- ◆ Κ. Μητροπούλου, «Η ερημιά λεγόταν αδιαφορία», 217/22
- ◆ Εταιρείας Φίλων Κ. Τσάτσου, «Μνήμη Κ. Τσάτσου», 217/22
- ◆ Ε.Ι.Ε. - Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών, «Η εβραϊκή παρουσία στον ελλαδικό χώρο - 4ος - 19ος αιώνας», 217/22
- ◆ Jim Forest, «Ακίνητη σαν πέτρα», 218/22
- ◆ Χάγκεν Φλάϊσερ, «Οι πόλεμοι της μνήμης», 218/22
- ◆ Β. Η. Βογιατζόγλου, «Το βιβλίο του Ιώβ», 218/22
- ◆ Θ. Ν. Παπαθανασίου, «Η Εκκλησία γίνεται όταν ανοίγεται», 218/22
- ◆ Τ. Σουβαλιώτη - Μπούτου, «Ζωή Χαρισάμενη», 218/22

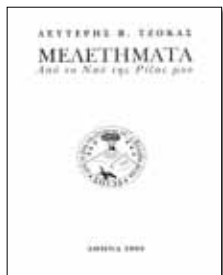
ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

Κωνσταντίνος Δ. Φράγκος, «Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων», 214/16
Κώστας Παπαχρυσάνθου, «Ο αντισημιτισμός στην Ελλάδα», 214/16
Βασιλική Σαμαρά, «Άλλη μία απάνθρωπη ναζιστική θηριωδία», 217/22



ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙΣΑΡΙΔΗ:
Μισάντρα
(Εκδόσεις Κέδρος, 2005)

Η παρούσα συλλογή διηγημάτων, που τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας, περιέχει, μεταξύ άλλων, τη ζωή και το τέλος των Εβραίων κατοίκων της Βέροιας, δοσμένη κατά τρόπο λογοτεχνικό/φανταστικό χωρίς όμως παραδρομή από τα στοιχεία της πραγματικότητας. Γενικά η συλλογή διαπραγματεύεται θέματα από τη γύρω ζωή της πόλης, με τοπικές διαλέκτους και χαρακτηριστικά έθιμα.



ΛΕΥΤΕΡΗ Β. ΤΖΟΚΑ:
Μελετήματα - Από το Ναό της Ρίζας μου
(Αθήνα 2008)

Μελετήματα για ιστορικά γεγονότα (επαναστάσεις, ονομαστές μάχες, ηρωικές πράξεις) και για εθνικά θέματα (όπως η ελληνικότητα της Μακεδονίας, η ελληνική γλώσσα κλπ), καθώς και αφιερωματικά κείμενα για τον εθνικό ποιητή Δ. Σολωμό και τον εθνομάρτυρα Ρήγα Φεραίο, περιέχονται στο νέο βιβλίο του Λ. Τζόκα, γνωστού ανθρώπου των Γραμμάτων.



ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΛΑΡΙΣΑΣ:
Η Λογοτεχνία στη Θεσσαλική Ενδοχώρα
(Λάρισα 2008)

Στην έκδοση, που αποτελείται από τις εισηγήσεις που έγιναν στο 1ο Πανθεσσαλικό Λογοτεχνικό Συνέδριο, περιέχεται και η ομιλία του Εσδρά Δ. Μωσή για τον αείμνηστο Ασέρ Ρ. Μωϋσή, κορυφαίο πνευματικό δημιουργό, ο οποίος είχε γεννηθεί στα Τρίκαλα.



Χ. Γ. ΓΑΤΑΝΑ:
Τραγούδια από τη Χίο και από τα Ψαρά
(Έκδ. Δήμου Αγανής, Χίος 2004).

Συνεχίζοντας την ενασχόλησή του με ιστορικά, λαογραφικά, γλωσσικά θέματα ο συγγραφέας παρουσίασε συλλογή δημοτικών τραγουδιών από περιοχές της Χίου και των Ψαρών. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται τραγούδια-ποιήματα που αναφέρονται στο εβραϊκό στοιχείο των δύο νησιών.



ΖΑΦΕΙΡΗ ΣΤΑΛΙΟΥ:
Requiem
(Αθήνα 2008)

Ακαταπόνητος συνεχίζει την πολυετή ποιητική του πορεία ο συγγραφέας, ο οποίος παρουσιάζει τον τρίτο τόμο της συλλογής του με τίτλο «Requiem». Με ποικιλία θεμάτων, προερχόμενη από τις πολλές γνώσεις του, και με δυνατό λόγο η ποίηση του Ζ. Στάλιου εντυπωσιάζει.

Το Σημαδιακό έτος 1492

Συνέχεια από τη σελ. 2

βάρος των μουσουλμάνων κατοίκων της έρχεται η σειρά των ισπανόφωνων Ισραηλιτών να δοκιμάσουν τη βία του δυτικού χριστιανισμού στην ίδια τη χώρα τους με την καθιέρωση των πρώτων ρατσιστικών νόμων, το 1449, των «κανόνων καθαρότητας αίματος» (Estatutos de Limpieza de Sangre), που χρονολογούνται ως οι απαρχές του ρατσισμού στην Ευρώπη. «Ο θρησκευτικός αντιουδαϊσμός των προκαπιταλιστικών εποχών μεταμορφώνεται στον ρατσιστικό αντισημιτισμό της εκκοσμικευμένης κα-

πιταλιστικής εποχής, όπου ο Εβραίος διώκεται ανεξαρτήτως εάν ακολουθεί ή όχι τον ιουδαϊσμό, αν είναι πιστός στις εντολές της Βίβλου ή άθεος, μόνο και μόνο λόγω της “καταγωγής”, λόγω “αίματος”,» (Σάββας Μιχαήλ, «Μορφές της Περιπλάνησης», Άγρα).

[Ο κ. Μάριος Μπέζος είναι Καθηγητής Συγκριτικής Φιλοσοφίας της Θρησκείας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το παραπάνω κείμενο είναι απόσπασμα από ευρύτερο μελέτημά του με τίτλο: «Διάστημα: Αποικία ή κατοικία;» που δημοσιεύτηκε στην «Καθημερινή», 24.7.2005].

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
36, Voulis str., 105 57 Athens , Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852
e-mail: hhkis@ath.forthnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 219, vol. 32 January - February 2009

✓ In his article entitled “The fateful year 1492”, Professor Marios Begzos exploits the history of the discovery of America by Christopher Columbus and the annihilating racist persecution of the indigenous population. The same kind of persecution was inflicted upon Jews due to the religious anti-Semitism in the Iberian Peninsula in 1449, which was effected through the “rules of blood purity” that are considered to have established **the foundations of racism in Europe**.

✓ The famous Greek writer Angelos Terzakis, in an essay entitled “Deep Prehistory” examines the common roots between **the Ancient Greek poetry (Homer) and the classic official poetry of the Jews**.

✓ Takis Kambylis, who, during the German Occupation, was an official interpreter in the “Section of Jewish Affairs of the Athens Police Force”, **refers to the Holocaust of the Greek Jews** and what happened with the property of the captured.

✓ Mr Esdras Moesis publishes a letter dated 27 December 1865, which was sent by Elia Fratzi, President of the Regional Council of the **Alliance Israélite Universelle** of the region of Thessaly to the President of

the **Alliance**. In his letter, Fratzi appealed for the protection of nine poor Jewish families from the high-handedness of the Turkish Pasha (military governor) of Larissa.

✓ **Greek-Jewish poet Yosef Eliya** (1901-1931) has been the subject of numerous studies, as he was a pioneer intellectual of Ioannina (in the region of Epirus) in the 1920s. Chronika publishes a study by Ms Eleni Kourmantzi on Eliya and his poetry.

✓ Journalist Mr Dimitris Sarantakos, in his article “Are Jews to blame for everything?” refers to the **Greek-centred anti-Semitism**, which has been primarily attributed to the religious tradition, from the old times until now.

✓ Chronika publishes a **short story** by the writer Mr Dimitris Tsinikopoulos, entitled “The one made of earth”, which deals with Jewish issues.

✓ Then follows a **table of contents** of the 31st Volume of Chronika.

✓ Finally, the issue is concluded with **book reviews**.

Translated from Greek by: *Eleanna Antonoglou*
Front cover: ‘Adam and Eve’, a painting by Albrecht Dürer (1504)

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΨΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8
E-mail: hhkis@ath.forthnet.gr • Internet site: <http://www.kis.gr> • Κωδικός εντύπου: 3502
ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους.

Διανέμεται δωρεάν



Συρ. Πλατίνου

Gold Eurobank MasterCard

Μία ανεκτίμητη συλλογή ολοκληρώνεται!

Τρεις κάρτες MasterCard, μία επιλογή: Eurobank

 210-95 55 555

